

EESTI MAJANDUS

MAJANDUSE JA STATISTIKA AJAKIRI

Vastutav toimetaja: N. Kõstner. Väljaandja: Eesti Majanduspoliitiline Selts.
Toimetus ja tallus: Tallinn, Pikk tänav 40. Telefon 29-39.
Tellimise hind: aastas 500 mk., poolaastas 260 mk., väljamaale kahekordne.

8. köide

Mai 1926

Nr. 5

Meie kütteküsimus ja selle senised lahendamise viisid.

M. Raud.

Meie iseseisvuse päevadest peale peeti maksvaks seisukohta, et majanduspoliitiliselt on väga tähtis, et Eesti riik omamaa kütteinetega läbi saaks. Peeti tingimata tarviliseks jäädavalt loobuda väljamaalt sisseveetava kivisöe ja nafta tarvitamisest ja täieliselt üle minna kodumaa kütteinete tarvitamise peale, olgu see puu, turvas, põlevkivi ehk põlevkivi õlid.

Seda seisukohta tuleb ka praegu maksvaks tunnistada, sest et selle sihi teostamisel ei ole senini midagi sellesarnast esile kerkinud, mis võiks põhjust anda endiste põhimõtete revideerimisele võtmiseks.

Kõigepealt tõuseb küsimus, kui suur on Eesti aastane kütte tarvitus Arvestamise alla võtame ainult meie raudteed, tööstuse ja linnad Välja jätame terve maa kütte tarviduse ühes alevite, koolide, omavalitsuse ja seltskondliste asutustega, oletades, et seda tarvidust tervelt suudab katta talumetsadest ja kohalikkudest rabadest saadud kütteaine, juure arvatud riigimetsade kuivad ja tuule murtud puud.

Riigi Statistika Keskbüroo toob omas nädalases informatsioonis Nr. 4 – 21. novembrist 1925 a. kütte tarvituse üle meie raudteedel ja tööstuses järgmised andmed, ümberarvatult puude peale kantsüldades.

Aasta	Raudteed	Tööstus	Kokku kantsüldades
1920.	47.691 k. s.	93.423 k. s.	141.114
1921.	49.556	119.807	163.363
1922.	47.686	138.416	186.102
1923.	50.392	154.350	204.742
1924.	50.839	150.714	201.553

Sellega tarvitavad praegusel ajal meie raudteed ja tööstus ümarguselt arvatud 200.000 kantsülda puudele vastavaid kütteaineid aastas.

Meie linnade kütetarvituse kohta ei ole meie Statistika Keskbüroo andmeid kogunud. Vene ilmasõja ajal meie linnavalitsuste poolt kokkuseatud andmed, mida metsa raiumise kavast talvel 1919–1920 võtame, näitasid meie linnade kohta järgmist küttepuude tarvidust:

Tallinn	50.000 kantsülda
Tartu	25.000 „
Narva	10.000 „
Pärnu	10.000 „
Viljandi	5.000 „
Paide ja Rakvere	5.000 „
Teised linnad kokku	5.000 „

Kokku: 110.000 kantsülda puid.

Kui seda arvu võrrelda arvuga, mis saame Venemaal 1916. aastal koduse kütetarvituse küsimuse valgustamiseks toime pandud eriuurimise tulemusest, mille järele keskmine koduseks kütteks tarvitatud aasta norm ühe isiku peale, ümberarvestatult puude peale, Petrogradi rajoonis oli 0,29 kantsülda puid (vaata näd. inf. Nr. 4 – 21. XI. 1925) ja detsembrikuu 1925 a. meie linnade elanikkude koguarvust 291.007 (vaata Eesti Statistika Nr. 2 – 1926 a.), siis selgub, et meie linnade kütteks kuluks 84.592 kantsülda puid ära. – Inimeste kui ka korterite arvus meie linnades Eesti iseseisvuse algusest kuni tänapäevani suuri muutusi olnud ei ole. Küll on aga elamise tingimised kitsamaks läinud, sellep. tuleb oletada, et ka kütte alal inimesed sunnitud on olnud äärmiselt kokku hoidma, mille tagajärjel linnade üldist küttekulu kahest arvust keskmist võttes, ehk 100.000 kantsülla küttepuudega arvestada võime.

Nii siis, meie raudteede, tööstuse ja linnade aastane kütte tarvitus, puude peale arvatult, teeks ümarguselt 300.000 kantsülda põletispuid välja.

Sellest üldarvust tuleb linnade kütte tarvidus, välja arvatud kesk-küttes, tingimata kas puudega ehk turbaga rahuldada, sest et ei kivi-süsi, põlevkivi ega põlevkivi õlid selleks otstarbeks harilistes oludes mitte küllalt kohased ei ole.

Meie raudteede ja tööstuse kütetarvituse rahuldamiseks, ümberarvatult 1 kantsüld puid vastab ühe kantsülla pressturbale (umbes 230 puuda), 230 puuda põlevkivile, 100 puuda kivisöele, 75 puuda nafta

ehk põlevkivi õlile, tarvitades ainult ühte sorti kütteainet, läheks iga aasta tarvis:

Põletispuid	200.000 kantsülda
Kivisüsa	20 miljoni puuda
Pressturvast 200.000×230	46 " "
Põlevkivi 200.000×230	46 " "
Põlevkivi õli 200.000×75	15 " "

Missugune neist viiest kütteainest püsivalt tarvitusele jääb, on peamiselt tingitud järgmisest kolmest asjaolust, et:

- 1) kütteaine küllaldasel hulgal saada oleks;
- 2) tema tarvitamise viisid tehniliselt rahuldavalt lahendatud ja laialistele hulkadele tuttavad oleks, ja
- 3) tema tarvitamine võrreldes teiste kütteainetega kõige odavam tuleks.

Enne kui vaatlusele asuda, kuidas nende kolme peatingimise täitmisega meil üksikute kütteainete juures lugu on, laseme oma silmade eest läbi käia arvud selle üle, missugustes absoluut arvudes ja protsentuaalses vahekorras meie raudteed ja tööstus oma küttearvust alates 1920 a. kuni viimase ajani, täitnud on.

Kütteainete tarvis tööstuses absoluut arvudes kütteainete liikide järele 1920–1924 a.

	1920	1921	1922	1923	1924
Puud ja kändud – kantsülda	82.875	84.952	79.714	66.175	51.618
Turvas – kantsülda	4.674	15.761	11.789	7.966	19.576
Kivisüsi ja koks puudades	280.548	374.747	3.226.486	4.719.637	4.030.516
Puusüsi – puudades	677	3.370	2.060	5.342	5.985
Põlevkivi – puudades	708.549	2.636.152	3.560.652	7.414.535	8.992.204
Väljamaa õlid – puudades	31.911	24.588	60.170	61.866	47.855
Põlevkivi õlid – puudades	—	—	—	1.369	1.258

1925. a. kohta puuduvad alles tööstuste poolt antud arvud ja nende kokuvõtted. Väliskaubanduse kokuvõttes 1925. a. kohta on, näha, et 1925. a. kivisüsi sissevedu võrreldes 1924. aastaga 99.673,8 tonni pealt 86.401,4 tonni peale vähenenud on, selle vastu on aga põlevkivi tarvitamine 1925. a., võrreldes 1924. aastaga, 9 milj. puuda pealt 18 milj. puuda peale suurenenud.

**Kütteenete tarvituse tööstuses protsentuaalses vahekorras
kütteenete liikide järele 1920–1924 a.**

	0% aasta tarvitusest.				
	1920	1921	1922	1923	1924
1. Puud ja kändud	88,4	73,3	56,7	42,2	33,5
2. Turvas	4,6	12,7	7,8	5,2	13,0
3. Kivisüsi ja koks	3,2	3,15	23,6	30,9	27,0
4. Puusüsi	—	—	—	—	—
5. Põlevkivi	3,3	10,1	11,2	20,9	25,9
6. Ölid	0,5	0,4	0,7	0,8	0,6
Kokku:	100	100	100	100	100

**Kütteenete tarvituse meie raudteedel absoluut arvudes
kütteenete liikide järele 1920–1925:**

	1921	1922	1923	1924	1925
1. Paud ja kändud kantsõldades	45.533	41.635	38.705	35.960	12.344
2. Turvas puudades	294.078	460.466	6 409	241.645	521.591
3. Kivisüsi	81.178	24.634	317.573	341.264	18.689
4. Põlevkivi	457.757	913 120	1.947 447	2.406.244	5.929.480

**Kütteenete tarvituse meie raudteedel protsentuaalses vahe-
korras üksikute kütteenete liikide järele:**

	0% aasta tarvitusest					
	1920	1921	1922	1923	1924	1925
1. Puud ja kändud	91,1	91,9	87,2	76,5	70,5	30,4
2. Turvas		3,1	4,4	—	2,6	5,6
3. Kivisüsi	8,9	0,9	—	7,6	6,2	0,4
4. Põlevkivi		4,1	8,4	16,9	20,7	63,6
Kokku:	100	100	100	100	100	100

Nüüd peatume lähemalt nende tingimiste juures, mis ühe ehk teise kütteenete tarvitusele võtmises ja tema tarvitamise juure jäämises peaosat mängivad.

Kõigepealt vaatame, kuidas on lugu üksikute kodumaa kütteainete tarvilisel hulgal saada olemisega.

Kui palju küttepuid suudavad meie metsad iga aasta meile anda?

Loomulikuks aastaseks raielangiks loeti meil 1919. aastal kokkuseatud metsaraiumise kavas 8-9000 tiinu metsa, mis keskmiselt ühe tiinu pealt 30 kant-sülda tarbe- ja põletispuid andma pidi. Meie metsateadlased ei ole senini veel mitte andmeid selle üle avaldanud, kui suur on meie kliima ja maapinna omaduste juures meie metsade iga-aastane juurekasv, sellepärast peetakse 8-9000 tiinulist raielangi suurust ka praegu veel loomulikuks. Ühe tiinu pealt saadavat puude hulka tuleb aga, arvesse võttes seniseid tegelikka andmeid, kuni 25 kant-sülla peale alandada.

Nõndasama näitavad meie senised keskmised andmed, et metsade iga-aastased loomulikud raielangid annavad läbisegi ühe tiinu pealt 55 % tarbepuid ja 45 % küttepuid.

Toodud arvudest järgneb, et Eesti riigi metsade iga-aastane raielank mitte üle 90.000 - 100.000 kant-sülla põletispuid ei anna. See küttepuude hulk on küllaldane ainult meie linnade kütte tarbe rahuldamiseks.

Ei ole aga seega siis ei millegagi põhjendatud viimasel ajal ajalehtedes esiletoodud üksikute isikute arvamine, nagu oleks meie kodune kütte tarvitamine selleks liiga väikene, et kõiki meie küttepuid ära tarvitada ja nagu peaks osa neist ka edaspidi teed leidma kas raudteele ehk tööstusse, nagu see sõja algusest peale kuni tänini sündinud on. Eesti metsade loomulik majapidamine ei võimalda küttepuude andmist ei meie raudteele, ei ka meie tööstusele.

On üleüldine tõsiasi, et enne ilmasõda meie raudteed ja meie tööstus kütteks pea ainult kivisüüt tarvitas. Nõndasama tõsiasi on, et meie metsad enne sõda kütte tarvidust meie linnades, alevites, mõisates ja taludes mifita täita ei suutnud, nii et puudele turvast abiks võtta tuli. Osa Tallinna linna kütte tarvidust rahuldati enne sõda Soomest sisseveetud puudega.

Sõja ajal, kui kivisõe sissevedu meie maale piiratud oli ehk koguni ära jäi, tuli paratamata metsade laastamisele asuda, et raud-

tee liikumist üleval hoida ja vabrikuid mitte seisma jääda lasta. Metsade laastamist ei võida aga kusagil kaua mitte kesta lasta sel lihtsal põhjusel, et nad varsti otsa lõpevad, sellepärast hakati igal pool, nõndasama ka meil, suure hoolega puudele kõiksugu abiaineid otsima ja ka leidma. Meil Eestis pidi puudele abiks astuma raskelt kättesaadava ja mitte soovitava kivisõe kõrval põlevkivi, turvas ja koskede elekter.

Puude tarvitus absoluutarvudes meie raudteel ja tööstuses annab kant-süldades aastate järele kokkuvõetult järgmise pildi:

	1920	1921	1922	1923	1924	1925
Raudteed	45.541	43.446	41.582	38.549	35.841	12.344
Tööstus	82.113	81.298	76.477	63.671	48.731	Puudub al- les kokkuv.
Kokku:	127.654	124.744	118.059	102.220	84.572	

Sellest tabelist näeme, et meie kuni viimase ajani raudteedel ja tööstuses suurel arvul puid tarvitanud oleme ja seda meie metsade laastamise arvel. Meie näeme ka, et alates esimesest rahuaastast kuni tänapäevani puude tarvitamine meie raudteedel ja tööstuses järjekindlalt iga aastaga tagasi läinud on ja 1924 a. ainult 84.572 k.-sülda välja tegi. Mõõdunud 1925 a. jooksul on asi veelgi tuntavalt paranenud. Põlevkivi on 1925 a. rohkem tarvitatud kui 1924 a. 9 miljoni puuda, mis vastab ümarguselt 38.000 k.-sülla puudele. Kivisütt on 1925 aastal vähem sisse veetud kui 1924 aastal 800.000 puuda, mis vastab umbes 8.000 k.-sülla puudele. Oletades, et kogu kütetarvitus meie raudteedel ja tööstuses 1925 a. sama suur, oli kui 1924 a., võime ütelda, et kogu puude tarvitamine meie raudteedel ja tööstuses 1925 a. jooksul 30.000 k.-sülla võrra vähenenud on ja mitte üle 55.000 k.-sülla välja ei teinud. Veel paar aastat ja meie oleme puude tarvitamise meie raudteedelt ja tööstusest lõpulikult välja tõrjunud ja seega ilmasõja ja vabadusesõja tagajärjed oma metsamajandusest täieliselt eemaldanud. (Järgneb.)

Kaubandus-tööstuskogad Lääne-Euroopas.

N. Kõstner.

(järg.)

III. Kaubanduskogad Prantsusmaal.

Prantsuse kaubanduskodade organisatsioon ei läinud mul korda koha peal tundma õppida. Kogad on organiseeritud teatavasti kui ametlikud tööstuse ja kaubanduse esitused ja öieti Prantsusmaalt on, nagu juba eelpool tähendatud, eeskuju võetud, mille järele kaubanduskogad peaaegu kõikides riikides kui ametlikud esitused ellu on kutsutud, sest vabade organisatsioonidena töötavad kaubanduskogad peale Inglismaa, Ühisriikide ja Belgia ainult veel Helveetsias.

Praegu töötavad kaubanduskogad seaduse põhjal 9. aprillist 1898, mille järele kodade ülesandeks on anda valitsusele tarvilikku nõu küsimustes, millega valitsus nende poole pöörab ning ka omal algatusel valitsuse poole pöörata ja oma vaateid selgitada tööstuse ja kaubanduse küsimustes.

Kodade poole pööramine on valitsusele sunduslik järgmistel juhtumistel: kaubanduslise kombeõiguse asjus, uute kodade ja börsede asutamise asjus olemasolevate kodade ringkonnas, maaklerite nimetamise asjus (Agents de change et courtiers maritimes), kaubanduskohutute, Prantsuse panga osakondade, kaubaladude (magazin general) ja oksjonisaalide asutamise asjus; ettevõtavate avalikkude tööde kasulikkuse kohta, maksude asjus liikumise eest avalikkudel kohtadel (péage), tööpalgas asjus vangimajades jne.

Kaubanduskodade oma initsiatiivi alla käivad muidugi kõik küsimused mis tööstusse ja kaubandusse puutuvad.

Kaubanduskodade administratiivsed funktsioonid on järgmised: kaubanduskogad võivad asutada ja valitseda tööstus- ja kaubanduskooli ning kursusi, avalikka kaubaladusid ja ladusid varrantide väljandmise õigusega (magazins generaux d'entrepôts), kaubanduslisi muuseumi, kaupade näituseid ja kaubanduslisi raamatukogusid, sõjariistade katsekodasid, samuti ka muude kaupade katsekodasid.

Peale selle annavad kogad välja päritolutunnistusi ja kaubareisi-iate kutsetunnistusi, on tihti peale avalikkude tööde tegemisel sadamates, jõgedel ja kanaalides ettevõtjateks ja valitsevad börsi üle.

Üksikud kogad on kõikidel nendel aladel õige energilist tegevust üles näidanud, millest siin näitusena nimetame ainult, et kaubanduskogad avalikka kaubaladusid üleval peavad Bordeaux's, Brestis, Calais's La Rochelle'is, Nantes'is, Pariisis, Roubaix's, St. Etienne'is. Mitmesugustest katsekodadest on iseäranis nimetamisväärt siidi katsekoda Lille'is.

Kaubanduskoolle peavad kohjad üleval Pariisis, Havre'is, Lille'is, Montpellier's, Nancy's. Alençon'is on kaubanduskool heegelduskool, Marceilles ja La Rochelle'is – mehaanikute kool, Troyes'is – kaubanduslise keemia kool, Tourcoing'is – tööstuse kool jne.

Sadamate parandamiseks on muuseas kaubanduskohjad otsekohe suuri summasid annud, mida nad laenude teel saavad. Nii tuli kaubanduskohjal anda Havre'i sadama ehituskuludeks aastatel 1879 ja 1880 äratarvitatud 43 milj. frangist 8 milj., Cette sadama parandamiseks andis kaubanduskoda 1903 aastal 1,3 milj., kuna kogu parandus maksis 2,7 milj. Loire'i veetee kordaseadmiseks kulutas Nantes'i kaubanduskoda 11 milj. franki ehk poole kogu summast. Boulogne'i sadam parandati 1905 aastal peaaesjalikult kaubanduskohja summade abil.

1908 aastast saadik maksab Prantsusmaal kaubanduskodade valimises üleüldine valimisõigus kõikide kaupmeeste ja töösturite kohta.

IV. Kaubandus-tööstuskohjad Saksamaal.

A. Ajalugu.

Saksamaal on eeskujuks saanud kaubanduskodade organiseerimisel Preisi seadusandlus, mis, nagu juba eelpool nimetatud, Prantsuse sellekohasest seadusandlusest välja arenes.

Esiailgu korraldati kodasid lihtsalt sellekohaste dekreetide põhjal, mille kaudu üksikute kodade põhikirjad kinnitati. Esimene sellesarnane põhikiri anti 22. juunil 1830 aastal Elberfeldi ja Barmeni ühisele kaubanduskohjale. See põhikiri läks endistest Prantsuse seadustest lahku kahes tähtsas punktis: esiteks võis koda oma esimehi iseseisvalt valida, kuna esimeheks Prantsuse seaduste järele oli kohalik präfekt, ja peale selle toimetas valimisi kogu kaupmeeskond, aga mitte selleks valitsus-asutuste poolt eriti kutsutud isikud.

Samad määrused pandi hiljem maksma ka enamalt Prantsuse külge kuulunud maa-alade kaubanduskodade ja tööstusliste nõuandekohjade (chambres consultatives de commerce) kohta, nii et ajajooksul vahe endiste kaubandus- ja nõuandekodade vahel enam-vähem ära kustus.

Kaubanduskodades liikmeks-olemise õigus oli ärarippuv teatud otsekohe ärimaksu maksmisest ja proportsionaalselt sellele maksule olid ka ärimehed kohustatud kaubanduskohja heaks maksusid maksma.

Samal ajal kui Rheini provintsis sel moel kaubanduskodadele laiem arenemisvõimalus anti, ei peetud päris Preisimaal nähtavasti kaubanduskodasid mitte tarvilikuks. Nende asemele tekkisid, nähtavasti Hansa linnade eeskujul, kus kaubanduskodadele vastavad asu-

tused välja olid kasvanud endistest gildedest (Versammlung eines ehrbaren Kaufmanns Hamburgis) n.n. kaupmeeste korporatsioonid (Corporationen der Kaufmannschaft) (1820 aastast peale Berliinis, Stettinis, Danzigis, Memelis, Tilsitis, Königsbergis, Elbingis ja Magdeburgis), millel olid õieti palju suuremad administratiivõigused ja ka laialised eesõigused tsiviilõiguse alal, kuid mille liikmeksolemine kaupmeeskonnale ei olnud mitte sunduslik. Tegelikult pidid aga suurkaupmehed korporatsioonide liikmeks olema, sest et kõik kaupmehe õigused, nagu vekslil väljaandmise õigus, äriraamatute tõestusõigus (Glaubwürdigkeit) jne. kaupmeeste korporatsiooni liikmeks olemisest ära olenesid. Hiljem võeti viimased eraõiguslised eesõigused kaupmeeste korporatsioonidelt ära ja vahel kaupmeeste korporatsioonide ja kaubanduskodade vahel seisis ainult selles, et esimestes liikmeksolemine mitte sunduslik ei olnud.

Preisimaal täiendati kaubanduskodade seadusandlust 1848 aasta dekreediga ja seadusega 24. veebruarist 1870, mis üldiselt endise korra maksma jätsid ja ainult üksikuid detaile kogu seadusandluses täiendasid.

B. Maksev seadusandlus.

Praegu maksab Preisimaal väheste muudatustega 1897 aasta seadus, mis mõnede tähtsuseta kõrvalekaldumistega maksma on pandud 23 teises Saksa osariigis.

Selle järele on kaubanduskojad ametlikuks tööstuse ja kaubanduse esitusorganiks ja kaubanduskoja liikmeks on kaubandusregistrisse kantud firmad ja isikud.

Selle järele ei kuulu kaubanduskodade alla käsitööstus, mis eriliselt käsitööstuskodades on organiseeritud. Tuleb aga eriti alla kriipsutada, et Preisimaal kaubanduskodade võrk mitte ülemaaline ei ole, vaid et koja asutamine teatud maa-alal ära oleneb selle maa-ala kaubandustegelaste initsiatiivist, sest kaubanduskoja seaduse § 2 ütleb, et kaubanduskoja asutamine kaubandus-tööstusministri loast ära oleneb, kusjuures selle loa andmisel ühtlasi ära määratakse koja liigete arv, samuti ka koja asukoht. Nii on kuni tänapäevani Preisimaal veel rida maakohti, mis ühegi kaubanduskoja alla ei käi.

On aga kord koja asutamine otsustatud, siis on koja liikmeksolemine ja liikmemaksu maksmine, mis sünnib teatud protsendi näol üksikute liigete otsekoheste riigimaksude pealt (ilma ministri loata mitte üle 10%) sunduslik.

Kodade sisemine korraldus on jätud üldiselt iga üksiku koja põhikirja hooldeks. Seadus näeb ainult ette ministri poolt määratud

arvu liikmeid, kes valitavad on ja näeb ka ette aktiivse ja passiivse valimisõiguse osalised, kuhu kuuluvad peale kaubandusregistrisse sissekantud isikute ja seltside veel mäetööstuse ettevõtted, samuti ka kaubandusettevõtted, mis ühisuste registrisse (*Genossenschaftsregister*) sisse on kantud ja viimaks veel ettevõtted, mis väljaspool koja piirkonda on registrisse kantud, kuid millel koja piirkonnas kaubandusline äritegevus on. Koja liigeteks ei ole riigiettevõtted, põllumajanduslised ja käsitööstuslised ühissettevõtted.

Seaduses on ette nähtud valimisõigus ja valitavus, kuid valimissüsteemi ja valimiskorra määravad ära üksikute kodade põhikirjad. Sel alal võib kõige mitmekesisemaid määrusi üksikutes põhikirjades leida. Ei ole põhikirjas valimissüsteem ja -kord mitte ette nähtud, siis sünnib see kolmes rühmas, mis luuakse sel teel, et valijad nende poolt maksetavate otsekoheste maksude spuruse järele kolme rühma jaotatakse ja iga rühm $\frac{1}{3}$ koja liigetest valib. See-sugusel korral sünnivad valimised absoluut häälteenamusega, salajasel hääletusel valimislehtedega.

Koja liikmed valitakse 6 aasta peale, kusjuures iga 2 aasta tagant $\frac{1}{3}$ ümber valitakse.

Koda võib omalt poolt valitavuse kaotanud isikuid (*anciens commerçants*) juure valida, kuid niiviisi juurevalitute hulk ei või suurem olla kui $\frac{1}{10}$ kaubandusministri poolt kindlaksmääratud liigetest.

Koja asjaajamise korra ja sisemise organisatsiooni kohta on seaduses väga vähe öeldud ja selle määrab põhikiri ning kodukord. Koja kuludeks võib koda oma liigetele maksusid peale panna kuni 10% suuruses riiklisest ärimaksust. Peaks koja kulud suuremad olema, siis võib ministeeriumi loaga maksu ka üle 10% võtta.

Maksud nõutakse sisse hõrilikus korras. Tegutseb kaubanduskoda ainult teatud äriala huvides (pidades, näit., üleval tööstuskooli), siis võib seda äriala eriti maksustada, kusjuures asutustes, mis oma sissetulekud erimaksudest saavad, erimaksude maksjad eraldi suuremal määral esitatud peavad olema.

Valve kaubanduskodade järele on kaubandusministri käes, kes tarbekorral koja laiali võib saata, määrates uued valimised mitte hiljem kui kolme kuu jooksul.

Kaupmeeskonna korporatsioonid jäid seaduse järele alale, kuid nende kõrval võidi samal maa-alal kaubanduskodasid ellu kutsuda. Berliini kaupmeeskonna korporatsioon töötas näit. kuni 1920 aastani iseseisvalt ja ühines alles siis kaubanduskojaga.

Kaubanduskodade ülesanded on kahesugused: ühelt poolt on nende ülesanne tööstuse ja kaubanduse huvisid omas piirkonnas kaitsta eriti aga ametiasutustes tööstuse ja kaubanduse edendamist tegelikkude teadete, ettepanekute ja heaksarvamiste abil toetada (Gesetz über die Handelskammer vom 24. Februar 1870 in der Fassung des Gesetzes vom 19. August 1897 § 1); teiselt poolt on nad valitsemisorganid, kellele teatud ülesanded eriseaduste kaudu on ette nähtud. Neil on õigus asutusi, ettevõtteid ja sisseseadeid asutada, üleval pidada ja toetada, mille ülesandeks on tööstuses ja kaubanduses edendada tehnilist ja ärilist haridust, kasvatust ja kõlblist kaitset ärides tegevate teenijate ja õpilaste seas. § 38 põhjal on kodadel õigus börsesid, kaubanduslisi muuseume, avalikka ladusid, läbikäigu teid, sadamaid jne. asutada ja pidada, erikoole ülevalpidada, õpilastele autasusid maksta jne.

Oma asukohas võivad kojad kaubamaaklerid nimetada, keda aga Regierungspräsident kinnitab (§ 40 uue kaubandusseaduse jõusse astumisega sisutuks muutunud). Börsed ja teised avalikud äriajamise asutused võivad kaubanduskoja ülevaatuse alla seatud saada (§ 41). Kaubanduskojal on õigus dispašhööre ja kaubandusseaduse § 36-s ettenähtud äriajajaid avalikult ametisse määrata ja vannutada (kaubandusseaduse § 36 järele käivad sarnase ametisse seadmise ja vannutamise alla maamõõtjad, auksionaatorid, raamatupidamise revisoorid, isikud, kes metallide koosseisu, samuti ka teiste kaupade hulga ehk pakkimise kohta tunnistusi annavad, kaalujad, praakijad jne., peale selle kaubanduslised keemikud, samuti isikud, kes laevamasinaid ja nende osasid revideerivad). Peale selle võib koda päritolutunnistusi ja teisi kaubanduses tarvilikka tunnistusi välja anda (§ 42).

Peale nende, otse seaduses ettenähtud asjade, on hilisem seadusandlus terve hulga ülesandeid kaubanduskodade jaoks ette näinud, millest võib nimetada: ringkonna raudtee nõukogude liigete valimine, heaksarvamise avaldamine valitsuse määruste asjus, millega väiketööstuse piirid ära määratakse (kaubandusseaduse § 4 punkt 3), arvamiste avaldamine kaubandusseaduse § 30 punkt 4 asjus, mille põhjal iga uue firma nimi kõikidest kohalikkudest firmadest küllalt selgelt peab erinema. Kaubanduskojal on õigus kaubanduskohtunikka nimetamiseks ette panna, edasi on kaubanduskoja kohus kaubanduskohtuid firmade registreerimisel toetada ja õigus vastavaid ettepanekuid kaubandusregistri kohta teha. Kaubanduskojal on edasi õigus aktsiaseltside asutamise korral revideerimiseks revisoore nimetada.

Teiste Saksa riikide seadusandlus läheb, nagu öeldud, ainult

vähestes asjades Preisi omast lahku. Nii on näit. Baieris ette nähtud, et igas maakonnas (Regierungsbezirk) vähemalt üks kaubanduskoda peab olema, ja on seal seaduses kodade organisatsioon ära määratud ning veel muid eeskirju antud (näit., et koda peab eriharidusega sekretäri pidama); peale selle on Baieris ette nähtud kohalikud kaubandusorganisatsioonid (Handelsgrämien), mis ühtlasi kaubanduskotta oma esitajad saadavad. Kaubanduskodade valimiskord on enam-vähem vabaks jäetud, kuid selle korra määrab ära valitsus. Valitsuse otsustada on ka kui palju koja liigetést suurkaubanduse, tööstuse, mäeasjanduse, väikekaubanduse jne. aladelt peavad olema, samuti ka valijate vastavatesse valimis-rühmadesse jaotamine.

Sachsenis kuuluvad kaubanduskoja alla muuseas ka riiklised ja omavalitsusasutused, niisamuti ka kooperatiivid. Valimised on kahejärgulised; nimelt valitakse enne valijadmehed üksikute valimisringkondade kaupa ja hiljem viimaste poolt koja liikmed. Valijameeste arvu iga valimisringkonna kohta määrab ära siseministerium. Valimised sünnivad valimisedeliste kaudu.

Koda võib oma enese äranägemise järele kuni $\frac{1}{5}$ seaduse poolt ettenähtud liigete arvust ise juure valida; niisama võib ta valijate nimekirju kokku seada, võib aga ka sellest loobuda, ja niisugusel korral peavad valimisõiguslised ise enne valimisi valimiskomitees oma valimisõiguse kindlustama.

Badenis sünnivad kaubanduskoja valimised seaduse järele isiklise, salajase valimisega lihtsa häälteenamusega, samuti ka Hessenis.

Mecklenburg-Schwerinis maksab plural-valimissüsteem, kusjuures tulumaksu suuruse järele maksjad kategooriatesse on jaotatud, mille järele valijal 1-8 häält võib olla.

Iseäralises seisukorras on Hansa linnad selle poolest, et seal kaubanduskodad välja on arenenud endistest gildedest ning sellepärast neil rida ajaloolisi iseäraldusi on.

Hamburgi kaubanduskoja valib n. n. Versammlung eines ehrbaren Kaufmanns, häälteenamusega kuueks aastaks. Koda seisab koos 24 liikmest, kellest iga aasta 4 lahkuvad ja uued valitakse. Valimised sünnivad sel teel, et kaubanduskoda omalt poolt iga vakantse koha peale 3 kandidaati ette paneb, kellest Versammlung eines ehrbaren Kaufmanns ühe peab valima.

Koja juures tegutseb tööstuskomisjon, mis koos seisab kuuest kaubanduskoja liikmest ja 18-st töösturist, kes ühtlasi Versammlung eines ehrbaren Kaufmanns liikmed on. Komisjoni arutamise alla käivad tööstusse puutuvad küsimused ning komisjon võib nõuda, et

tema ettepanekud ja arvamised ilma muutmata kaubanduskoja poolt vastavatele ametiasutustele edasi antaks.

Koda saadab oma keskelt 3 liiget kaubanduse, laevanduse ja tööstuse deputatsiooni (ministeeriumi), 2 liiget otsekoheste maksude deputatsiooni, 3 liiget väljarändamise ametisse ja 2 liiget töökoolide valitusse. Koda paneb senatile kaubanduskohtunikku kandidaadid kinnitamiseks ette, samuti valib ta seaduses ettenähtud asjatundjad ametisse ja tegutseb oma esitajate kaudu mitmesugustes poolametlikkudes ja ametlikkudes asutustes. Koda valitseb börse üle. Koja sissetulekud on peaasjalikult ühenduses börsemaksudega.

Versammlung eines ehrbaren Kaufmanns, kes kaubanduskoja liikmed valib, seisab koos isikutest, kes vastavasse registrisse kaubanduskoja juures oma enese nõudmisel sisse on kantud, Õigus registrisse sisse kantud saada on neil, kes Hamburgi kaubandusregistrisse on sisse kantud, peaasjalikult, kes suurkaubanduses tegevad on, samuti ka kõikidel Hamburgis domitsileeritud tööstuslistel ja kaubanduslistel aktsiaseltsidel. Sissekanded tulevad iga aasta uuendada. V. e. E. K. võib valimisi toimetada kui 40 liiget koos on.

Iseäralduseks Hamburgis on, et seal väikekaupmeeste jaoks eriline koda on asutatud, n. n. Detaillistenkammer. Põhjuseks oli nähtavasti see, et väikekaupmeeste huvid kaubanduskojas küllalt kaitstud ei olnud.

Detaillistenkammer asutati seadusega 9-st veebruarist 1904. Koda seisab koos 18-st liikmest, kes valitakse rühmade kaupa, igast rühmast 1. Seadusele juurelisatud rühmade nimekirjas leiduvad 3 toiduainete rühma, 1 tubaka rühm, 2 ihukatte rühma, 2 majapidamisainete rühma j.n.e. j.n.e. Valimisõigus on kaupmeestel, kes peaasjalikult väikekaubanduses vähemalt 5 aastat tegevad on olnud ja mitte V. e. E. K.'i ei kuulu.

Valimisõiguslised peavad oma õiguse isiklikult kojas, kus vastavaid valimisnimekirju peetakse, registreerima. Samuti kui kaubanduskojal, on ka Detaillistenkammer'il õigus iga vabaks saanud koja liikme koha peale omalt poolt 3 kandidaati nimetada, kellest valijad ühe peavad valida.

Koja kohus on detailkaubanduse huvisid Hamburgi ametiasutuste ees kaitsta, neis küsimustes oma heaksarvamist avaldada, oma soovisid ja ettepanekuid esitada, samuti iga aasta detailkaubanduse seisukorra üle aru anda. Kõikide detailkaubandusse puutuvate seadusandliste kavatsuste puhul tuleb koja heaksarvamist küsida.

Kojal on õigus, samuti kui kaubanduskojal, asjatundjaid valida, vahekohtuid organiseerida j.n.e.

Koja sissetulekuteks on maksud valimisregistrisse kandmise eest ja peale selle otsekohesed toetused riigi poolt.

Samalaadiline on korraldus Lübeckis ja Bremenis, selle vahega, et Lübeckis V. e. E. K. Kaufmannscaff'i nime kannab ja et isikutelt kaupmeste registrisse (Kaufmannsrolle) kandmise eest 100 marka võetakse.

Kaubanduskoda on Kaufmannscaff'i juhatus ja seisab koos esimehest ning 20 liikmest.

Koja ülesanded on väga sarnased Hamburgi omadele selle vahega, et nad õige detailselt seaduses on formuleeritud. Lübeckis puudub detailistide koda. Bremenis valib kaubanduskoja Kaufmannskonvent, mis koos seisab Bremeni börse liigetest. Kaubanduskoja kõrval tegutseb väikekaubanduskoda umbes samadel alustel kui Hamburgis.

Nagu sellest ülevaatest näha, on kaubanduskodade organisatsioon Saksamaal õige mitmekesine, mis sellest tuleb, et kaubanduskojad senini mitte üleriiklise seadusandluse alla ei käinud. Nad on pikemaajalise orgaanilise edenemise vilj. Praegusel korral on kogu selle seadusandluse revideerimine üleriiklises ulatuses päevakorral ja tegutsevad kaubanduskojad kui niisugused reorganiseerimise tähe all. Teatavasti oli riigi põhiseaduses ette nähtud nõukogude süsteem pariteetlisel alusel ettevõtjatest ja töölistest, mille krooniks pidi olema Reichswirtschaftsrat.

Revolutsiooni ajal põhiseadusse võetud punkt on senini teostatamata, liikusid teatud kavatsused, et kaubanduskojad kui niisugused pariteetlistel alustel organiseerida ja nad Reichswirtschaftsrat'i allorganiseerimiseks teha.

Praegusel korral on revolutsioonilise seadusandluse ajajärk möödas ja kaubanduskodade tegelased arvavad, et kojad sedalaadi reorganiseerimisest pääsevad.

Saksa kaubanduskodadele on iseloomulik võrdlemisi suur töösturite esitus kodades, nii et kogu riigi kohta võetult töösturid kaubanduskodades silmanähtavas enamuses on.

Üleriiklises ulatuses on kaubanduskojad ühendatud n. n. Deutscher Handelstagi'sse, mille liikmeks on eestkätt ametlikud tööstuse ja kaubanduse organisatsioonid; tähendab kaubanduskojad; rajoonide jaoks, kus kaubanduskodasid ei ole, eraorganisatsioonid, kui Handelstag nad

vastu võtab ja peale selle üleriiklise ulatusega tähtsamad tööstuse ja kaubanduse eraorganisatsioonid (Verband deutscher Industrieller).

Handelstag tuleb perioodiliselt kokku ja arutab loomulikult üleriiklise ulatusega majanduspoliitilisi küsimusi. Handelstag'i juhatus (Ausschuss), kuhu kuuluvad liikmed üksikutest kodadest ja peale selle liikmed suurematest organisatsioonidest, ajab asju alaliselt ja tegutseb samuti peaaesjalikult majanduspoliitilisel alal.

Peab üldiselt tähendama, et kaubanduskogad seda mõju ja seda tähelpanu valitsusasutuste ees ei ole suutnud omandada, mis nende organisatsioonide suurusele ja tähtsusele vastaks. Nende mõju on kahtlemata väiksem, kui näit. Inglise kaubanduskodade mõju vastaval alal.

Põhjused selleks on mitmed, kuid tähtsam neist tohiks küll olla asjalugu, et Saksa kaubanduskodades sisemiselt teatud vastolu valitseb töösturite, suurkaubanduse ja väikekaubanduse vahel ja et selle tagajärjel kogad majanduspoliitilises mõttes seisukohti ei saa võtta. Suurtes võitlustes tollipoliitika ja teistel aladel, mis läbi võideldi Saksa majanduspoliitilise arenemise, Sturm- und Drangperiodil, pärast Saksa-Prantsuse sõda, olid kaubanduskogad hoopis tagaplaanil ja eesrinnas Saksa töösturite organisatsioonid. Niisugune on seisukord teatud piirini ka praegu. Seda märkavad muuseas kahetsusega ka üksikud uurijad, kelledest üks otsekohe kirjutab, et okupeeritud maa-aladel kaubanduskogad võraste ametivõimude juures hoopis suuremas lugupidamises on, kui koduste võimude juures okupeerimata Saksamaal (Eckert: Die Stellung der Handelskammern im Aufbau der wirtschaftlichen Interessenvertretungen, 1922).

Sisemised võitlused kaubanduskodades paistavad muuseas välja nõudmistest, mis osa töösturite poolt esitatud, kes mitmel pool iseseisvaid tööstuskodasid nõudsid, arvates, et nende huvid olemasolevates küllalt kaitstud ei ole. Hiljem on see mõte jäetud, sest ülevõim on töösturite käes. Teiselt poolt on väikekaupmehed kogu aja liikvel sama mõttega ja on Handelstag iseseisvate väikekaubanduskodade küsimust mitmel puhul arutanud ning mitmel pool on kogad sunnitud olnud väikekaubandusele kontsessioone tegema, et teda iseseisvate kodade mõttest loobuma sundida. Sellekohase resolutsiooni võttis vastu ka Handelstagsausschuss oma istangul 8. ja 9. aug. 1917, mõistes hukka väikekaubanduskodade asutamise liikumise. Resolutsioon nõudis ühtlasi kaitset vähemusele. Seda kaitset teostatakse näit. Berliinis sel teel, et väikekaubanduse esitajal õigus on nõuda, et nende eriarvamised valitsusasutustele ühes kaubanduskoja arvamistega teatatakse, kui

nad seda tarvilikuks peavad. Üldiselt maksab aga Saksamaal, nagu ka kõigis teistes maades põhimõtte, et kojad ühtlased peavad olema, kus mingisugusele kuuriate viisi hääletusele ehk tegevusele maad ei tohi olla.

Kodade majanduspoliitilised ülesanded on enam-vähem selged. Nendel aladel valvavad kojad oma mitmesuguste orgaanide, komisjonide, sündikuste jne. kaudu teravalt kogu majanduslist seadusandlust ning astuvad sel alal kas otseteed vastavate ametiasutustega ühendusse ehk teevad seda ühiselt Handelstag'i kaudu.

Mis puutub üksikute majandustegelaste teenimisse, siis on sellel alal Saksa kaubanduskojad vististe küll kõige täielikumalt välja arenenud. Igasuguste teadete andmine tööstuse ja kaubanduse alal, veoasjanduse alal, patentide- raudtee-tariifide, tolli-tariifide, tolli seadustikkude kohta tervel maakeral on üksikutes suuremates kodades kuni täiuseni viidud.

Sellel alal tegutsevad kaubanduskodade juures n.n. Verkehrsbüreau'd, millest vist kõige täielikumalt on organiseeritud Verkehrsbüreau Berliini kaubanduskoja juures, mis annab tasuta teateid muuseas järgmiste küsimuste kohta:

1. reklamatsiooni korra kohta tollitariifide asjus kõikidel maadel;
2. sisse- ja väljaveo tollide kohta;
3. antidumping-seaduste kohta;
4. rahapoliitiliste korralduste kohta (valuutaostu kitsendus jne.);
5. kuld- ja hõbeasjade proovimise korra kohta;
6. eeskirjade kohta kaubareisijate asjus ning eriti kaubaproovide veo kohta;
7. passide asjus üldse;
8. konsulaarmaksude ja koosulaarfaktuurade kohta;
9. reisi pakkide kohta;
10. tarvitumaksude kohta;
11. piirituse, tubaka, õlle jne. maksustuse kohta;
12. eeskirjade kohta turu asjus;
13. sisse-, välja- ja läbiveo keelude ja kitsenduste kohta;
14. päritolutunnistuste kohta kaupade jaoks;
15. tolliametite kohta (nimestik ühes üksikute tolliametnikkude ametiõiguste üleslugemisega);
16. kaupade tollimiskorra kohta (tollikergendused, Veredelungsverkehr, tollide maksmise kord jne.).

Vastavalt korraldatud arhiivid peetakse alati à jour. Peale selle annab sama büroo ka välja päritolutunnistusi Saksa kaupade kohta,

ning peab kahtlaste väljamaa firmade nimestikku, milleks tal vastav ühendus on välisministeeriumiga. Siia juure tulevad arvata veel iga-sugused teated posti, telegraafi ja telefoni alal, raudteede sõiduplaanid, raudteede tariifid, õhusõidu korraldus, mereveo korraldus, speditsooni tingimised jne. jne. Büroos on ametis umbes 40 inimest, kes aasta jooksul keskmiselt 300 tuh. mitmesugust küsimust vastavad.

C. Berliini kaubanduskoja korraldus.

Pildi saamiseks kaubanduskodade korralduse põhimõtetest on vist küll kõige otstarbekohasem lühikene ülevaade Berliini koja kui kõige täiuslikuma kohta.

Kojal on 93 liiget. Valimised sünnivad kahes valimisringkonnas: Berliini linn ja ümbruskond. Esimeses valimisringkonnas jaotakse valijad järgmistesse rühmadesse:

	liigete arv
Tööstus	28
Suurkaubandus	14
Väikekaubandus	14
Finants	14
Börsekaubandus vilja ning metallidega	2
Agentuurärid, hotellid, reisibürood ja teatrid	2
Kinnitusasjandus	1
Ajakirjandus ja kirjastus	2
Hüpoteegi pangad	1
Kokku	78

Töösturite rühma 28 valitud liikmest peavad olema:

Metallitööstusest	14
Keemiatööstusest	3
Tekstiilitööstusest	3
Paberitööstusest	1
Nahatööstusest	1
Puutööstusest	2
Toiduainete tööstusest	2
Kivide ja muldade tööstusest	2

Teisest valimisringkonnast tuleb valida vähemalt 4 töösturi, kuna teised liikmed võivad olla ükskõik missuguselt erialalt.

Valitakse salajaselt üksikute liikide kaupa, kusjuures valituks loetakse need, kes lihtsa häälteenamuse on saanud. Peaks Berliini üksikud erialad oma tähtsuse poolest muutuma, siis võib koja president

üksikute rühmade esitusi suurendada ehk vähendada. Koda valib oma keskelt presidendi ja 5 viitsepresidenti.

President on koja täidesaatev orgaan. Kõik koja heaksarvamised valitsusele peavad koja peakoosolekul otsustatud olema. Sellest eeskirjast võidakse mõõda minna ainult hädalistel juhtumistel, kusjuures presidendi ja asjatundjate poolt valmistatud märgukirja sisu koja liigetele teadustatud peab olema. Kui koja liikmed teatud aja jooksul selle sisu vastu ei protesteerid, võidakse märgukiri edasi saata. Kõige hädalisematel juhtumistel võib president sellest eeskirjast kõrvale kalduda tingimisega, et järgmisel koja koosolekul aru annaks.

Koda valib oma keskelt teatud hulga alalisi komisjone, nagu majapidamiskomisjon, revisjonikomisjon, jne., mis üksikutel aladel koja tegevust juhivad.

Niisuguseid komisjone on Berliini kaubanduskodas üle 20*), peale selle mitmesugused borseorgaanid.

Koda saadab oma esitajad mitmesugustesse ametiasutustesse, nagu raudteede nõukogusse, veenõukogusse (Wasserbeirat), veeeteede nõukogusse (Wasserstrassenbeirat), mitmesugustesse Handelstag'i komisjonidesse, Preisi tööstus- ja kaubanduskodade nõukogusse ning mitmesugustesse nõukogudesse tööliste küsimuse asjus, samuti ka erikoolide juhatustesse jne. Peale komisjonide töötavad kaubanduskodas mitmesuguste erialade jaoks sektiioonid (Fachausschüsse), kelle ülesandeks on neisse erialadesse puutuvate küsimuste arutamine ja ettepanekute tegemine kojale. Sektsioonidel ei ole mingisugust esitusõigust väljaspool koda. Sektsioone on Berliini kaubanduskodjal üle 40. Sektsioonid seisavad koos koja poolt valitud liigetest ja juurevalitud liigetest, nende poolt, kellel vastaval erialal kaubanduskotta valimis-

*) Kommission zur Vorberathung der Anstellung von gewerblichen Sachverständigen, K. z. Vorber. d. Anstellung von Bücherrevisoren, K. z. Kontrolle des Geschäftsbetriebes des öffentlichen Waren-Prüfung-Amtes, K. für Bestellung von Revisoren zur Prüfung des Herganges der Gründung von Aktien-Gesellschaften, K. für die Vorbereitung der Handelsrichter-Vorschläge, Kom. für Verkehrsangelegenheiten, Kom. für Börsenangelegenheiten, Ausschuss für die finanzielle Verwaltung der Börsenunternehmen, Handelsregistor-Kommission, Kommission für Zölle und Aussenhandel, K. zur Beratung von Steuervorlagen, K. für Erstattung des Jahresberichts, K. für gewerbliche und sozialpolitische Angelegenheiten, K. für Fachausschüsse, K. für die Kontrolle der Kassen- und Buchführung, K. zur Aufstellung des Haushalts, Bibliothekskommission, K. für Rechtsfragen, Gebäudekommission, K. für Bildungswesen, Kuratorium der kaufmännischen Schulen der Industrie- und Handelskammer zu Berlin, Handels-Hochschul-Verwaltungskommission, Kommission zur Vergebung von Stipendien für den Besuch von Fachschulen, Unterstützungskommission, Stiftungskuratorium.

õigus on. Selle kaudu tõmmatakse kaubanduskotta ükikutesse sektsioonidesse suur hulk tegelasi igalt alalt, nii et kaubanduskoja töö ei ole mitte piiratud eelpoolnimetatud 93 isikuga, vaid et üldine asjatundjate arv, kes sellest osa võtavad, ulatab 1500-ni (1446). Sektsioonide liigete nimekiri kujutab enesest 85 leheküljelist raamatut.*)

Üksikute sektsioonide (Fachausschüsse) juures on korraldatud vahekohtud – arvu poolest 9.

Koja täidesaatvaks orgaaniks on iseäralised bürood palgatud direktorite juhatusel all.

Niisuguseid büroosid on tööstus- ja kaubanduskojal Berliinis n.n. Hauptbüroau, kes ajab üldiseid asju; peale selle valvab kaubandusregistri järele ja kaubanduskoja heaks võetavate maksude järele ning annab viisa jaoks vastavaid soovitusi; Verwaltungsbüreau, Börsenbüroau, Verkehrsbüreau, mille tegevust juba eelpool kirjeldatud, 2 raamatukogu vastavate direktoritega.

Asjatundjatena on tegevuses kaubanduskojas 7 õigusteadlist sündikust ja 6 majandusteadlist sündikust. Asjatundjaid mitmesuguste erialade jaoks, samuti ka kaubamaaklerisi, raamatupidamise revisoore, dispašhööre, kaubanduskeemikuid, vannutatud kaalujaid ja mõõlajaid sõe, koksi ja briketi jaoks ning kaubaproovijaid on kaubanduskoda ametisse seadnud ja vannutanud niisuguse hulga, et nende nimekiri 67 leheküljelse raamatu moodustab.

Üldine ametnikkude arv kaubanduskoja teenistuses ulatab 400-ni. Koda peab üleval rea kaubandus- ja muud kutsekoole, millest suurem osa üle tuli Berliini kaupmeeste korporatsioonist, kui see kaubanduskojaga aastal 1920 ühines. Nendest oleks nimetada: kaubandusinstituut, mees- ja naiskaubanduskoolid, õhtused mees- ja naiskau-

*) Sektsioonide nimestik (klambrites liigete arv):

Agenturgewerbe – (34), Ausschuss zur Wahrung der Interessen des Aussenbezirkes der In. und H-kammer zu Berlin – (28), Aussenhandel – (59), Braugewerbe – (15), Chemikalien – (51), Chirurgie, Mechanik, Optik – (16), Eierhandel – (26), Einzelhandel – (101), Eisen, Stahl und Eisenwaren – (43), Elektrotechnik – (17), Exporthandel – (17), Filmindustrie – (19), Gastwirtsgewerbe – (22), Grundstücks und Hypothekenverkehr – (30), Häute, Felle und Leder – (40), Hoch- und Tiefbau-Gewerbe – (29), Holzbearbeitenden Industrien – (45), Holzhandel u. Sägenindustrie – (33), Industrie-Ausschuss – (69), Kartoffelhandel – (24), Kohl und Briketts – (29), Kolonialwirtschaftliche Fachausschuss – (8), Konfektion-Industrie – (53), Kunstgewerbe – (22), Kurz- und Galanteriewaren – (27), Maschinenbau etc. – (35), Metalle – (47), Molke- und Milchprodukte – (31), Musikinstrumente – (22), Nahrungs- und Genussmittel – (71), Papier etc. – (45), Rauhfutter und Furge – (17), Schuhfabrikation und Schuhhandel – (14), Seifen u. Parfümerien – (21), Spirituosen – (28), Tabakbranche – (34), Textilindustrie – (51), Verkehr und Spedition – (32).

banduskoolid ning mees- ja nais-masinkirjakoolid, milles kokku umbes 6.000 õpilast õpivad, kaubandusinstituut arvamata. Koja üksikute büroode tegevusest annavad ülevaate järgmised andmed 1923 aastast: koda pidas aasta jooksul 21 peakoosolekut, 41 juhatuse koosolekut, 132 komisjoni koosolekut ja 77 sektiooni koosolekut; peabüroos tuli sisse kirju 635.531, välja läks 861.946; peale selle tuli sisse mitmesuguseid trükitöid 206.047; koda andis heaksarvamisi kohtutele 7.011 juhtumisel, teistele asutustele, konsulaatidele, välisministeeriumitele, riigipanga direktoriumile, teistele kaubanduskodadele 9.309, tunnistusi, soovitusi sõiduluba saamiseks väljamaale, okupeeritud maa-alale jne. 20.331, tunnistusi valuuta saamiseks 4061, kirjalikka teateid deviisi korralduse asjus 2000, suusõnalisi 12.000, mitmesuguseid muid tunnistusi anti välja 9.691; aasta jooksul nimetati mitmesuguseid asjatundjaid kohtutele 1.227 juhtumisel, muude era- ja sõjalistele asutustele ja riiklistele vahekohtutele 11.600 juhtumisel; kaubandusregistrisse kandmise asjus andis koda oma arvamisi 4.468 juhtumisel. Verkehrsbüreau'sse tuli kirju 23.765, läks välja 21.365. Päritolutunnistusi ja muid sellesarnaseid anti välja 65.300, teateid prahi-, tolli-, posti- ja muude maksude kohta anti 146.201 juhtumisel. Teiste büroode tegevus oli vähemalt numbriliselt väiksem.

Neist andmetest on näha, kui suure ulatusega kaubanduskoja tegevus on valitsemise ja üksikute kaubandustegelaste teenimise alal.

Sel puhul ei või mitte nimetamata jätta, et koja tegelastega rääkides, tihtipeale võis kuulda, et nende arvates õieti kogu aparaat „überorganisiert“ on.

Koja büdshet oli 1923/24 aasta jaoks tasakaalus 3.538.978,76 kuldmarka peal ja ulatab käesoleval 4 miljoni margani.

Koja üksikutest sissetulekuteest olid tähtsamad:

Koja liikmemaksud	587,9	tuh.	kuldmärka.
Börselkäijate maksud	1057,5	"	"
Rent ja üürid	133,4	"	"
Mitmes. börseruumide rent	258,1	"	"
Börsemaksud (Börsensteuer)	544,2	"	"
Kaubandusinstituudi tulud	70,5	"	"
Kaubanduskoolide tulud	108,5	"	"

Väljaminekulest olid tähtsamad:

Amefn. ja teenijate palgad	524,6	tuh.	kuldm.
Kulud ühenduses kinnisvaraga	890,3	"	"
Laenude ja hüpoteekide amort.	891,3	"	"
Väljamin. ühenduses börsemaksuga	440,1	"	"

Kaubandusinstituudi väljaminekud	148,2	"	"
Kaubanduskoolide väljaminekud	104,2	"	"

Ei saa nimetamata jätta, et õige suure tähtsusega on koja poolt väljaantav ajakiri, mis sisaldab täielikku aruannet koja tegevusest kuust kuusse ja väärtuslikku materjali Berliini ja ümbruskonna kaubandustööstus-ringkondade jaoks. Samuti annavad ajakirju välja kõik suuremad kaubanduskodad, millest iseäranis väärtuslikuks peetakse Kölni ja Leipzigi kaubanduskodade ajakirju, millest üksikud numbrid aruandele juure lisatud on.

Kodad on seaduse järele kohustatud iga aasta tööstuse ja kaubanduse seisukorra üle omas ringkonnas aruandeid avaldama. Nendest aruannetest on mõned, iseäranis Berliini, Hamburgi, Kölni ja Leipzigi omad üldiselt tuttavaks saanud, kuna suuremas osas vähemates kodades selle kohuse täitmise peale vaadatakse kui teatud vormi täitmise peale.

Kaubanduslise kombeõiguse kodifitseerimise alal on iseäralised teened Berliini kaubanduskodal, kes peaaegu kõikide kaubandusalade kohta käiva kombeõiguse on kogunud ja välja annud. Samuti väga põhjalikud kokkuvõtted kaubanduslise kombeõiguse kohta on tehtud Hamburgi kaubanduskoja poolt.

D. Käsitöökojad.

Kaubanduse ja tööstuse kõrval on käsitööstus Saksamaal iseseisvates käsitöökodades organiseeritud. Vastav käsitööseadus on pärit 26. juulist 1897. Käsitöökojad on sunduslikud ja nende võrk katab kogu maad. Kodade liigete arvu määrab iga üksikul juhtumisel põhikiri. Kodade liikmed valitakse mitmesuguste, osalt sunduslike, osalt vabalt organiseeritud käsitöölise ühisuste (Zwangs- u. freie Innungen) ning seltside poolt. Viimaste kohta käib määrus, et nende liigetest vähemalt pooled käsitöölised peavad olema. Valitavuse tingimiseks on vanadus mitte alla 30 a., peale selle iseseisev käsitööettevõtte, või iseseisvalt töötamine vähemalt kolme aasta jooksul koja piirkonnas ning õigus õpilasi pidada. Koda valitakse 6-eks aastaks kusjuures iga 3 aasta tagant pooled koja liikmed ümber valitakse.

Koja liikmeksolemine on auamet ja koja liikmed mingisugust tasu ei saa. Koda võib kuni $\frac{1}{5}$ põhikirjas ettenähtud liigete arvust asjatundjate keskest juure valida (koopteerida), kes käsitöölised ei tarvitse olla.

Valitsus määrab iga koja juure oma komissari, kes kõikidest koosolekutest osa võib võtta, koja otsuseid seisma panna jne. Koja ülesanded on: käsitööstuse õpilaste seisukorra korraldamine, õpilaste

kohta antud eeskirjade täitmise järele valvamine, riiklistele ja kommunaalasutustele teadete andmine ja heaksarvamiste avaldamine käsitööstusse puutuvates küsimustes, soovide ja ettepanekute arutamine, mis käsitööstusse puutuvad ja nende ettepanekutega ametiasutustes esinemine, aastaaruannete kokkuseadmine kohaliku ringkonna käsitöö seisukorra kohta, sellikutse eksamikomisjonide loomine, komisjonide loomine kaebuste lahendamiseks sellikutse eksamikomisjonide tegevuse peale.

Käsitöökoja arvamist tuleb kõikides küsimustes, mis käsitöösse puutuvad, ametiasutustel järel küsida, kui nad sammusid sellel alal astuvad. Käsitöökojal on õigus: mitmesuguseid asutusi ja ettevõtteid luua meistrite, sellide ja õpilaste tehnilise ja kõlblise tasapinna tõstmiseks, samuti erikoolisid asutada ja toetada.

Sellest järgneb, et käsitöökojad õieti järgmine aste on käsitööstuse üldises organisatsiooni kavas. Algrakukesteks on käsitööliste sund- ja vabad ühendused (Innungen) ning käsitööliste seltsid.

Innungid jagunevad sund ja vabadeks (Freie u. Zwangsinnungen), kusjuures innungid seal võidakse asutada, kus vähemalt pooled teatava ala käsitöölistest selle kohta soovi on avaldanud. Innungite ülesanded on seaduses järgmiselt ette nähtud:

1. Ühistunde kasvatamine ning ametiaua (Standesehre) kõvendamine oma liigete keskel.
2. Meistrite ja sellide vahekorra korraldamine ja hoolekanne sellide ulualuse ning tööotsimise alal.
3. Õpilaste seisukorra lähem korraldamine ja nende tehnilise, oskuslise ja kõlblise edenemise eest hoolitsemine.
4. Mitmesuguste seaduses ettenähtud juhtumiste korral vahekohtunikuks olemine.

Peale selle on aga innungitel veel rida teisi õigusi. Nad võivad meistrite, sellide ja õpilaste tehnilise ja kõlblise edasiharimise eest hoolitseda, koolisid asutada, toetada ja juhatada, sellieksamisi korraldada ja vastavaid tunnistusi välja anda, kui käsitöökoda neile vastava õiguse annab, oma liikmeid, nende omakseid, sellisid, õpilasi ja töölisi haiguse, surma ning töövõimetuse korral toetada, vahekohtuid asutada ja ühiseid töökodasid sisse seada.

Sundinnungitesse võivad ühineda ainult teatud ühe ala käsitöölised, kuna vaba innungite juures ka n.n. segainnungid võib luua, kus mitmesugused käsitöö alad esitatud on.

Sundinnungite asutamise juures tekkivad kulud kannab maakonnaavalitsus. Abiandmise kassadest osavõtmine ei ole sundinnungites

liigetele sunduslik. Sundinnungid seisavad ametiasutuste lähema korra all, peavad oma eelarvet esitama jne. Sundinnungite korraldused õpilaste asjus käivad ametiasutuste kinnitamise alla. Sundinnungid ei tohi mingisuguseid eeskirju oma liigetele valmistatavate kaupade hinna jne. asjus anda. Sundinnungites tulevad innungi kasuks võetavad maksud jaotada ettevõtte suuruse järele.

Sundinnungite juures asuvad muuseas n.n. valitud sellide komiteed, kes küsimustes, mis sellidesse ja õpilastesse puutuvad, innungite juhatusest hääleõigusega osa võtavad.

Inningid omakorda võivad asutada kohalikud innungite komiteed, kus kõik kohalikud innungid ühendatud on. Nende komiteede ülesanne on üldiste küsimuste lahendamine, mis kõikidesse käsitöölisesse puutuvad.

Teiselt poolt on innungitel õigus ühineda innungite ühisustesse, kas suuremal maa-alal ehk ka üleriikliselt. See organiseerimine sünnib harilikult üksikute alade järele. Nii on tekkinud rida innungite ühisi (Innungsverbände), millest nimetada oleks: Zentralverband deutscher Bäckerinnungen „Germania“, Bund deutscher Barbier-, Friseur- u. Perrückenmacherinnungen, Bund deutscher Buchbinderinnungen, Verband deutscher Klempnerinnungen, Deutscher Malerbund, Bund deutscher Schneiderinnungen jne.

1904. aastal olid Saksa riigis 11.311 innungit 488.700 liikmega, millest oli 3164 sundinnungit 218.468 liikmega ja 8147 vabainnungit 270.232 liikmega. Innungite üldtulud ulatasid samal aastal üle 5 milj. marga, millest langes 3,2 milj. marka vabade ja 1,9 milj. marka sundinnungite peale.

1919. aastal loeti praeguse Saksamaa piirides 12.105 innungit, kuna neid samas piirkonnas 1904. aastal loeti 9.533. Innungite üldine liigete arv oli 588.512, nii et liigete arv selle ajaga oli kasvanud 158.000 võrra. Loetud innungitest oli sundinnungisi 5193 (kasvamine 2354) ja vabu 6912.

Sellest on näha, et üldiselt sundinnungite arv kasvamas on ja vabade innungite arv on kahanenud, mis loomulik, kui silmas pidada seaduse määrust, mille järele sundinnungite asutamise korral vastavad vabad innungid sulutakse.

Käsitöökoja liigete arv on ära määratud üksikutes põhikirjades, kusjuures valimised sünnivad üksikute valimiskogude poolt, kelles igaüks valimiseeskirjades ettenähtud hulga liikmeid valib.

Koja asju ajab juhatus, mis seisab koos esimehest ja põhikirjas ettenähtud liigetest.

Juhatuse juures tegutseb valitud sekretär, kes mitte koja liige ei tohi olla. Juhatuse kõrval valib koda teatud hulga alalisi komisjone, kes harilikult ainult koja juhatus kaudu ametiasutustega läbi käivad.

Kõik komisjonide otsused käivad enne täitmist juhatus kinnitamise alla. Üksikute alalistest komisjonidest oleks nimetada: Ausschuss für Lehrlingswesen, kes kõik küsimused, mis õpilastesse ja nende vahetõrke meistriga puutuvad, enne sisuliselt läbi arutaks, kui juhatus mingisuguse otsuse teeb. Sellide komisjon valitakse innungisse kuuluvate sellide poolt. Sellide komisjon võtab hääleõigusega osa koja koosolekute asjades, mis puutuvad õpilastesse ja sellidesse kuid koda võib teda ka muude küsimuste arutamiseks juure kutsuda.

Peale selle võib koda valida n.n. volimehi, kellel õigus on töökodasid, õpilaste seisukorda töökodades jne. revideerida. Sama õigus on ka innungitel. Need volinikud täidavad teatud mõttes vabrikuinspektorite kohuseid käsitöö ettevõtetes, kuid muidugi sünnib see revideerimine enam-vähem koduselt ning 1904. aastal võisid ainult 200 innungit teatada, et nad tööruume olid revideerinud.

Koja poolt antud eeskirjade mittetäitmise korral on kodal õigus oma liikmeid kuni 20 margani trahvida, missugused trahvid vastuvaidlemata korras sisse nõutakse.

Käsitöökodade tegevus Saksamaal ei ole iseäranis suurt vilja siinemaani kannud. Suurel hulgal juhtumistel on need asutused enam-vähem vormilised, kes peavad seaduse nõudmisel iga aasta ühe peakoosoleku, avaldavad aga muidu üsna vähe tegevust.

Selle tegevuse tähtsamaks avalduseks on sellide eksamid, siiski on ka see ainus asjatundjate tõenduste järele käsitööliste üldist tasapinda tuntavalt tõstnud.

Käsitööliste hariduse alal tegutsevad peaaesjalikult kohalikud omavalitsused ja käsitöökojad võtavad sellest tegevusest osa oma esitajate saatmisega vastavate koolide nõukogudesse.

Selle vähese tegevuse põhjuseks on muidugi asjaolu, et käsitöökodade tulud võrdlemisi väikesed on. Üksikutes kodades on olemas kõik ära sellest, kas seal vastava hariduse ja organiseerimise talendiga inimesi leidub. On neid, siis on kodade tegevus viljakas, ei leidu neid mitte, siis ei avalda kojad peaaegu mingisugust tegevust.

Käsitöö huvide kaitsmine seisab rohkem innungite käes, kes oma ülemaaliste organisatsioonide kaudu seda ka palju mõjuvamalt suudavad teostada.

Läti riigimajapidamine 1925/26. aastal.

Albert Zalts.

Eelarve aasta lõpeb Lätis 1. aprillil. Selleks ajaks peab riiklise majapidamise kava järgneva aasta peale valmis olema. Ministeriumid peavad arved nimetatud tähtajaks lõpetama ja eelmise aasta krediitide ülejäägid peavad selgunud olema. Kokkuvõttes, peavad uue eelarve aasta alguseks kujunenud olema riigimajanduse mõõdund aastasaavutused.

Lätis läheb juba mitu aastat järgimööda eelarve kokkuseadmine n. n. netto-büdsjeti põhimõtte järele. Netto-eelarve printsiibi põhjal kantakse sissetulekutesse ainult puhas-ülejäåk autonomsete riikliste ettevõtete majapidamisest. Sarnasel eelarve kokkuseadmise viisil on see paremus, et lõpulikku eelarve summat riikliste ettevõtete operatsiooni kapitalidega kunstlikult üles ei puhuta.

Rahaministeriumis töötati välja andmed läinud aasta eelarve täitmise kohta, millest järgmine pilt selgus:

Tulud.

Eelarves ette nähtud 1925/26. a. Ls 160.949.256.—

Saadud " " 153.079.248.17

Vähem saadud Ls 7.870.007.83

Kulud.

Eelarves ette nähtud 1925/26. a. Ls 160.949.256.—

Kulutatud " " 141.343.213.40

Vähem kulutatud Ls 19.606.042.60

Järjelikult ületab kulutamata jäänud summa saamata jäänud tulu 11,8 miljoni lati võrra, missugune summa moodustabki 1925/26. aasta puhta ülejäägi.

Et läinud aasta riiklise majanduse suhtes õigemal seisukohta võtta, peatume lähemalt üksikute ministeriumite tulu- ja kulu-summade juures.

Tulud (1000 Ls).	Eelarve summa	
	Saadud 1925/26 a.	1925/26. a.
I. Riigi president	12,6	5,8
II. Seim	2,4	1,7
III. Ministrite kabinett	33,3	24,1
IV. Rfõgikontroll	4,2	3,6
V. Välisministerium	1.393,6	952,7
VI. Kohtuministerium	1.683,8	1.031,8

	Saadud 1925/26. a.	Eelarve summa 1925/26. a.
VII. Siseministeerium	1.691,9	1.783,2
VIII. Haridusministeerium	1.777,4	1.862,6
IX. Rahaministeerium	130.112,3	134.347,6
X. Põllutööministeerium	11.988,5	15.683,9
XI. Teedeministeerium	3.500,5	4.568,6
XII. Sotsiaalministeerium	493,9	484,5
XIII. Statistika peavalitsus	32,0	40,1
XIV. Sõjaministeerium	352,6	159,1
Kokku .	153.079,2	160.949,3

Algame kõige suurema sissetuleku punkti – rahaministeeriumiga. Siin oli eelarves üldsummana ette nähtud 134.347,6 tuh. Ls, kuid saadi tegelikult 130.112,3, järjelikult on vähem saadud 4.235,3 tuh. Ls, millest moodustubki saamata jäänud tulu suurem osa. Kui rahaministeeriumi detailsetesse arvudesse süveneda, siis kõidab kõigepealt tähelepanu otsekoheste ja kaudsete maksude suhtumise küsimus. Otsekohestest maksudest Lätis tuleks eestikätt nimetada tulumaksu. Ükski teine maksustamine ei ole vist nii palju vaielusi esile kutsunud, kui tulumaks. Erilise hooga astusid tema vastu välja põllumeeste erakonnad, seletades muu seas, et see maks sisuliselt väga vähe reaalselt kasu toob. Kuid kõige enam ärritas tulumaks ametnikka ja üldse kõiki neid, kelle sissetulekuid võimalik on täpselt ära määrata. Nad ei vaielnud õieti mitte nii palju tulumaksu enese vastu, kui võimaluse puudumise vastu, õiglast maksustamist läbi viia. Juhiti täiesti õigustatult tähelepanu sellele, et kaupmehed ja töösturid paljudel juhtumistel vähema summa tulumaksu maksavad, kui mõni keskmine ametnik. Lihtsamalt kõneldes, ei vastanud nähtavasti kaupmeeste ja töösturite tuluteadaanded tõele. Lõpude lõpuks viis see tulumaksu seaduse muutmisele selles mõttes, et palgast saadud tulu ainult 60% ulatuses maksustati.

Oma olemasolu esimestel aastatel tõi tulumaks tõesti väga vähe sisse, kuid viimasel ajal on asi paranema hakanud. Läänud aastal oli ette nähtud tulumaksust saada 2,5 milj. Ls, kuid saadi tegelikult 3,4 milj. Ls. Seda tuleks siiski pidada elu normaalseks kujunemise tundemärgiks.

Rohkem saadi ka tubaka aktsiisi maksust. Loodeti saada 10,3 miljoni Ls, kuid saadi 10,5 milj. Ls.

Vähem on saadud järgmistel aladel. Esiteks, andis lina monopol 4,5 milj. Ls asemel ainult 4,0 milj. Ls, s. t. 0,5 milj. Ls võrra

vähem. Lina monopol on Lätis ka küsimuseks, millest elavalt huvitatud ollakse, sellepärast tuleks nimetatud sissetulekuala kohta mõni sõna ütelda. Põllumeeste rühmade esitajad on sagedasti häält tõstnud lina monopoli tulude erakorralise kasvamise vastu, näidates, et see põllumeeste sissetulekuid vähendab. Riiklise seisukoha kaitsjad omalt poolt juhivad tähelepanu sellele, et lina tähtsamaks väljaveo aineks on ja riik selle tõttu hoolitsema peab oma tulude kasvamise eest just lina monopolist. Et seda riigi eelarve tulupunkti omale paremini ette kujutada, toome mõned täpsemad arvud lina monopoli eelarvest 1925/26 aasta peale:

Tulu (brutto) operatsioonidest	4.611,4	tuh. Ls
Kulud administr. peale (palgad)	89,3	tuh. Ls
„ kantselei „	15,9	„ „
„ majanduslised	6,2	„ „
	<u>111,4</u>	tuh. Ls
Puhas tulu riigi eelarves	<u>4.500,-</u>	tuh. Ls

Ühe sõnaga, läheb lina monopoli pidamine riigile maksma umbes 2,5% saadud tulusummast. Muidugi, ei hakka meie siin vaatlema, millest see 4.611,4 tuh. Ls tulu moodustub, see küsimus kuulub teise teemi alla.

Iseloomustav on ka tulu vähenemine jookide pealt. Eelarves on ette nähtud 4,3 milj. Ls, saadud on ainult 3,0 milj. Ls, nii siis 1,3 milj. Ls võrra vähem. Seletatav on see karskuseaduse vastuvõtmisega, mis õlle tarvitamist liialt kitsendab. Sisseveotoll andis kõige suurema tulusumma rahaministeeriumi eelarves 42,1 milj. Ls (eelarves oli ette nähtud 45 milj. Ls).

Suuruse järele järgmist tulusummat tuleb põllutööstusministeeriumi eelarves otsida. See oleks tulu riigi metsade eksploateerimisest. Nagu teada, on lina kõrval mets Lätis tähtsamaks väljaveokaubaks. Eriti riiklise iseseisvuse esimestel aastatel andis hoogne riigi metsade eksploateerimine riigile sissetulekut. Selle suurendatud eksploateerimisega mindi niikaugemale, et tema vastu täiesti õigustatult häält hakati tõstma. Näidati ära, et see kahjulikult mõjub meie metsaasjanduse peale tulevikus. Teisest küljest jälle juhiti tähelepanu erakorraliste riiklise elu tarvete peale ja avaldati lootust, et kõige lähemas tulevikus õnnestub normaalsele metsaasjandusele üle minna.

Riigi metsade eksploateerimise eelarve on kokku seatud kahes teisesendis, harilik ja erakorraline. Hariliku eelarve järele on ette nähtud metsa müügist riiklise kava järele tulu 15,1 milj. Ls. Peale selle summa on eelarves märgitud veel mõned vähemad tulud, nii et

üldine tulu harilikus eelarves 15,8 milj. Ls on. Selle eest leiame hariliku eelarve kulude poolel nii suure arvu kui 6,8 milj. Ls, nii et puhas ülejääk metsa eksploateerimisest hariliku eelarve järele väljendub arvuga 9,0 milj. Ls.

Kuid, nagu juba öeldud, on olemas ka erakorraline eelarve, mille järele metsa üle normi eksploateerimisest loodetakse saada 3,8 milj. Ls puhas ülejääki. Lühidalt, oli läinud aastal ette nähtud riigi metsade eksploateerimisest 12,8 milj. Ls tulu saada. See summa ongi eelarvesse võetud. Kuid tegelik tulu on sellest arvust kaugel, nimelt saadi ainult 8,5 milj. Ls, ehk 4,3 milj. Ls võrra vähem, kui kavatsatud oli. Sarnane ebaõnnestumine metsaasjanduse alal on seletatav metsaturu halva seisukorraga läinud aastal. Sellest kirjutasin juba artiklis Läti väliskaubanduse üle 1925. aastal. Nüüd näeme, kuidas nimetatud halb turu seisukord riigi sissetulekute peale mõjus.

Asume nüüd kulude eelarve juure, missugust iseloomustab järgmine tabel (1000 Ls):

Kulud.	Kulutatud 1925/26 a.	Eelarves 1925/26 a.
I. Riigi president	202,6	211,2
II. Seim	893,9	967,7
III. Ministrite kabinett	336,3	347,9
IV. Riigikontroll	1.008,3	1.012,9
V. Välisministeerium	2.341,4	2.564,9
VI. Kohtuministeerium	5.482,6	5.776,0
VII. Siseministeerium	9.357,7	9.961,4
VIII. Haridusministeerium	15.482,0	17.223,5
IX. Rahaministeerium	47.603,9	52.265,9
X. Põllutööministeerium	6.130,6	7.199,6
XI. Teedeministeerium	5.732,1	6.106,3
XII. Sotsiaalministeerium	8.625,2	9.791,4
XIII. Statistika peavalitsus	524,2	551,9
XIV. Sõjaministeerium	37.622,3	46.214,9
Ministrite kabin. fondid		753,4
Kokku .	141.343,2	160.949,3

Välisministeeriumi kulud vähenesid 2.564,9 tuh. Ls pealt 2.341,4 tuh. Ls peale, s. t. 123,5 tuh. Ls võrra. 2.341,4 tuh. Ls summa moodustavad välisministeeriumi kulud kitsamas mõttes ja kulud välislaenuandjate peale. Välislaenuandjate peale kulub üldises summas 1.546,4 tuh. Ls.

Kohtuministeeriumi kuludes on kõige suuremad summad

märgitud vangimajade peavalitsusele 2.123,5 tuh. Ls (eelarves 2.238,3 tuh. Ls) ja Riia ringkonnakohtu ülespidamiseks 1.107,3 tuh. Ls (eelarves 1.162,4 tuh. Ls).

Haridusministeeriumi eelarvest märgime sarnaste asutuste ülespidamise kulud, kui ülikool, konservatoorium, kunstiakadeemia j. t. Märgime siin tegelikult ärakulutatud summad (tuh. Ls):

Ülikool	3.172,8 tuh. Ls
Konservatoorium	242,5 " "
Kunstiakadeemia	236,3 " "
Ajaloomuuseum	29,2 " "
Kunstimuuseum	32,5 " "
Riigiarhiiv	56,7 " "
Riigiraamatukogu	124,8 " "

Rahaministeerium on 1.645,5 tuh. Ls kulutanud riigivõlgade katteks. Eelarves oli muu seas ette nähtud Ühisriikidele tasuda 161.200 Ls ja Lloyds Bank'ile 1.261.075 Ls.

Sarnase pildi annaks üldjoontes riikline majapidamine läinud aastal. Mis 1926/27. a. eelarvesse puutub, siis ei ole teda veel olemas. Aprillikuus esitati küll seimile eelarve kava Ls 165.927.276, — krediidi üldsummaga, kuid see kava lükati poliitiliste kaalumiste põhjal tagasi. Nimelt sündis see nii, et parlamendi opositsioon eelarve punkthaavalisele lugemisele ülemineku hääletamise ära kasutas valitsuse kukutamiseks. Maikuu alati ilma konkreetse väljavaateta eelarve kohta. Kuigi poliitilised rühmad kiirustavad uue valitsuse kokkuseadmisega ja ehk küll ette näha võib, et seimile sama tagasilükatud eelarve projekt esitatakse (võib olla väikeste muudatustega), siiski võib oletada, et maikuu ilma eelarveta möödub.

Sisuliselt muutub veidi 1926/27. a. eelarve. Asi seisab nimelt selles, et läinud aasta detsembris moodustatud ja aprilli lõpus kukutatud K. Ulmanis'e valitsus oma neljakuulise tegevusaja jooksul jõudis seimis läbi viia mõne tollitariifi kõrgendamise kava. Kuigi kõnedes ja ajalehtedes toonitati, et tariifi kõrgendusel mõne sisseveokauba peale fiskaalset sihti sõna otsekoheses mõttes pole, siiski oli uute tariifide kava vastuvõtmisel silmas peetud sissetulekute tõstmist kaudselt maksustamisest. Nii ehk teisiti peavad mainitud seadusandlised aktid mõju avaldama tulevase aasta eelarve sisu peale.

Muidugi, andsid paljugi õpetlikku eelarve vaieldused aprillikuus, kuid need vaieldused seisid objektiivselt seisukohast kaugel ning olid enamalt jaolt puht poliitilise sihiga. Sellepärast pole mõtet uut eelarvet enne arutada, kui eelarve lõpulikul kujul vastu võetud pole.

Taylorism ja riigiasutused.

A. K.

Meil töötatakse juba pikemat aega riigiasutuste töö lihtsustamise ja vähendamise kallal, kuid senini ei ole silmnähtavaid tagajärgi saavutatud. Missugused meetodid on selle juures tarvitusel, või talitatakse lihtsalt parema äranägemise järele, on teadmata. Meetodilise töö juures võiks siingi paremaid tagajärgi saavutada. Katsume hinnata riigiasutuste tööd taylorismi vaatekohast.

Taylorist, asudes üks kõik mis töö vaatluse juure, seab üles küsimused :

1. mis siin tehakse,
2. kuidas seda tehakse ja
3. kas ei saa seda lihtsamini, rutemini, paremini ja otstarbekohasemalt teha ?

Asudes esimese küsimusega riigiasutuste juure, vaatame, missugused on nende asutuste funktsioonid ja missugused on üksikute ametnikkude funktsioonid. Siis vaatame teise küsimuse seisukohast, kuidas täidavad ametnikud oma kohuseid, kas on nende tööaeg otstarbekohaselt ära kasutatud, kas ei tee nad mitte üleliigset tööd? Teiste sõnadega, see oleks andmete kogumine ametnikkude funktsioonide ehk tööala, tööaja, töö otstarbekohasuse jne. kohta.

On need andmed käes, võime juba asuda nende andmete korraldamisele, võrdlusele, üksikute elementide analüüsimisele ja peale selle juba nendest üksikutest elementidest uute kombinatsioonide konstrueerimisele.

Saadud andmete võrdlus seisaks vaatluses, kas ei ole mõned ametnikkudel ühiseid funktsioone, kas ei tee nad paralleelset tööd, kas ei ole ühel ametnikul midagi teha sellel ajal kui teine tööga ülekoormatud on? Peale selle asume ametniku töö analüüsimisele, s. o. kas on mõned funktsioonid üldse tarvilikud, kas ei saa mõnda toimingut lihtsamalt korraldada jne. Lõpuks, kui kõigiga valmis oleme, heidame üleliigsed funktsioonid töökavast välja, kaotame paralleelse töö, jaotame töö otstarbekohasemalt üksikute ametnikkude vahel nii, et kõik nende tööaeg oleks produktiivselt ära kasutatud. Selle töö tagajärjel saame uue tööjaotuse ametnikkude vahel ja, võib olla, ka koguni uue kombineeritud asutuse. Mida laiemas ulatuses ja mida täpsemalt seda tööd läbi viia, seda paremaid tagajärgi saavutame.

Võtame näituseks mõne asutuse ja katsume talitseda eelkirjeldatud meetodi järgi. Toome ainult ühe praktilise näituse.

Meil on olemas otsekoheste maksude peavalitsus, ühes alluvate asutustega, kelle ülesandeks on otsekoheste maksude määramine ja järelvalve nende sissetuleku üle, ja aktsiisimaksude peavalitsus ühes alluvate ringkondadega, kelle ülesandeks on aktsiisimaksude määramine ja järelvalve nende sissetuleku üle. Kohe torkab silma, et mõlemil asutusel on ühised funktsioonid, s. o. maksude määramine ja järelvalve nende sissetuleku üle. Et peavalitsuste ülesandeks peaks olema neile alluvate täidesaatvate organide juhtimine, inspitseerimine ja järelvalve ehk revideerimine, siis asume nende peavalitsuste täidesaatvate organide tegevuse vaatlusele. Niisugusteks täidesaatvateks organideks kohtade peal on maksuametid ja aktsiisiringkondade valitsused. Esimeste koosseisu kuuluvad: maksuinspektorid, nende abid, sekretärid ja kantselei ametnikud; teiste koosseisu – ringkonna juhatajad, jaoskonna juhatajad, kontrolörid, asjaajajad ja kantselei ametnikud. Vaatame nüüd, milles seisavad nende ametnikkude funktsioonid.

Maksuinspektor	Maksuinsp. abi	Aktsiisi ringkonna juhataja	Aktsiisi kontrolör	Aktsiisi jsk. juh.	Aktsiisi asjaajaja	Maksuinsp. sekretär
Maksuametite administratiivne juhatamine. Tulu- ja ärimaksu komiteede juhatamine. Äride revideerimine ja järelvalve		Ringkondade administratiivne juhatamine ja alluvate ametnikkude inspitseerim.	Järelvalve ettevõtete üle ja äride revideerimine	Kontrolöride inspitseerimine		Kantselei juhatamine, kirjavahetuse korraldamine; kulude registreerimine, aruannete kokkuseadmine jne.

Võrreldes neid funktsioone, näeme, et maksuinspektoril ja aktsiisiringkonna juhatajal on ühiseks funktsiooniks asutuse administratiivne juhatamine. Maksuinspektorid, nende abid ja aktsiisi kontrolörid teevad paralleelset tööd, revideerides ärisid ja teostades järelvalvet ettevõtete järele. Maksuametid on maksude määramisega kibedasti ametis märtsist augustini. Muu aeg on neil kasutada äride revideerimiseks. Suurema osa aktsiisiametnikkude järelvalve objektiks on piiritusevabrikud, missugused töötavad detsembrist märtsini. Muu aeg jääb neil vabaks kaupluste revideerimiseks. Aktsiisivalvet teostavad, nagu allpool toodud eelarvest näha, 68 kontrolöri, kuna neid

inspitseerivad 35 jaoskonna juhatajat, s. o. iga kahe kontrolõri kohta üks ülevaataja. Kas ei väljendata sellega mitte liig suurt umbusaldust ametniku vastu? Pealegi on aktsiisi kontrolõride töö viimasel ajal palju lihtsamaks muutunud ja vähenenud. Esiteks on piiritusevabrikute arv ja tegevus tuntavalt vähenenud ja näitab tendentsi edaspidise vähenemise poole. Nii on üks vabrik keskmiselt põletanud piiritust kraadides: 1920/21. a. hooajal 385.000⁰, 1921/22. a. hooajal 382.000⁰, 1922/23. a. hooajal 222.500⁰, 1923/24. a. 213.500⁰ ja 1924/25. a. hooajal 169.000⁰.

Teiseks sünnib nüüd piirituse ja viina müük kinnistes nõudes, mille tõttu on kadunud lahliste jookide kõrguse kindlakstegemine kauplustes ja restoräänides ja ei nõua ametnikkudelt enam nii intensiivset järeelvalvet.

Kolmandaks on kaotatud tsheki süsteem ja ei ole tarvis enam iga kuu tuhandeid tshekka üle lugeda. Kui palju tööd võiks aga veelgi lihtsustada, selle vaatlusele meie ei asu, sest see viiks meid kõrvale meie ülesandest.

Sekretäride ja asjaajajate funktsioonid on täiesti identsed ja need inimesed teevad kõik paralleelset tööd. Kas aruandesse mahutada suurem või vähem summa, ei suurenda tööd, kuid kas kokku seada ühe aruande asemel mitu, see nõuab juba rohkem tööd ja aega. Kui nüüd eeltoodud põhimõtete kohaselt asuda ülesande lahendamisele s. o. heita üleliigsed funktsioonid tööakavast välja, kaotada paralleelse töö, viia läbi otstarbekohasem tööjaotus jne., kujunevad meil välja järgmiste funktsioonidega ametnikud: maksuinspektorid, kes teostaks ainult administratiivset asutuste juhatamist, nende abid, kes juhataksid tulu- ja ärimaksu komiteesid ja inspitseeriks kontrolõre ning järeelvalvet ettevõtete üle. Äride revideerimist teostaksid ainult kontrolõrid, kes peavad aga töötama maksuinspektorite ja nende abide järeelvalve all ja kelle kogemused, kogutud andmed äride kohta ja ka tööjõud saaksid maksustamise juures ära kasutatud, sest just maksustamise perioodil on kontrolõridel kõige vähem tööd piiritusevabrikutes.

Sellel alusel oleks meil tarvis iga maakonna kohta ainult üks maksuinspektor ja neile abilisi määrata vastavalt praeguse maksuinspektorite arvule. Kui kontrolõride arv ka muutmata jätta (ehk töö lihtsustamise mõttes oleks nende arvu vähendamine ka võimalik), saaksime uued maksuametid järgmiste koosseisudega, kuna aktsiisiringkonna valitsused kaoksivad täielikult ära.

Maksuameti nimetus	Ametnikkude nimetus								
	Maksu- insp.	Insp. abi	Kont- rolör	Sekre- tär	Raa- matu- pidaja	Kants. ametn.			Käsk- jalg
						I j.	II j.	III j.	
Tallinn	1	6	Nagu praegu	1	1	9	9	9	1
Harju	1	2		1		2	2	2	1
Tartu	1	5		1	1	5	5	5	1
Pärnu	1	2		1		2	2	2	1
Viljandi	1	2		1		2	2	2	1
Rakvere	1	2		1		1	1	1	1
Paide	1	1		1		2	2	2	1
Haapsalu	1	2		1		1	1	1	1
Narva	1	—		1		1	1	1	1
Kuresaare	1	—		1		1	1	1	1
Võru	1	1		1		1	1	1	1
Valk	—	1		—		1	1	1	1
Petseri	—	1	—		1	1	1	1	
Kokku	11	25	68	11	2	30	30	30	13
1 ametn. kuupalk	18.000	9900	6800	6800	7700	5000	4800	4600	4000

Ületuldse saaksime 220 ametnikku, palgaga Mk. 1.492.100 kuus, ehk 13 kuu eest Mk. 19.397.300.

Võrdleme saadud resultaati praeguste koosseisudega 1925. aasta eelarve järele.*)

Maksuametite koosseis	Amet- nikk. arv	Palk kuus		Aktsiisi ringkon- dade koos- seisud	Amet- nikk. arv	Palk kuus	
		1 ametin.	Kokku			1 ametin.	Kokku
Inspektorid	14	18 000	252 000	Ringk. juhataja	5	15.300	76.500
	12	15.000	183.600	"	1	13.500	13.500
Van. abid	6	10.800	64.800	Jaosk. "	35	9900	346.500
Noor. "	8	9900	79 200	Kontrolör	30	8700	261.000
Sekretärid	8	7700	61.600	"	38	6800	258.400
	18	6800	122.400	Asjaajaja	5	7700	38.500
Käskude ametn.	2	6200	12.400	"	2	6800	13.600
Kants. ametn.	25	5000	125.000	Kants. ametn.	2	5300	10.600
	26	4800	124.800	"	2	5000	10.000
"	25	4600	115 000	"	7	4800	33.600
"	17	4500	76 500	"	1	4600	4600
Käskjalad	4	4500	18.000	"	3	4500	13.500
	1	4000	4000	Käskjalg	2	4500	9000
"	11	3700	40 700				
Kokku	177	—	1 280.000	Kokku	133	—	1.089.300

*) Riigi Teataja nr. 53/54 - 1925. a.

Üldse 310 ametnikku, palgaga Mk. 2.369.300 kuus ehk 13 kuu eest Mk. 30.800.900 —

Nii väheneksid siis tayloriseerimise tagajärjel koosseisud 90 ametniku ehk umb. 30% võrra ja aastane palga summa väheneks Mk. 11.403.600 ehk 37,3% võrra. Niisugused tagajärjed saavutasime meetodi pealiskaudse käsitamise juures, kuid palju suuremat tagajärge peaksime saama meetodi täpse käsitamise juures. Kuid see ei ole veel kõik. Peale kulude kokkuhoidmise palkade alal, vähenevad ka muud kulud, nagu majanduslised kulud, kantselei-kulud, sõidukulud, arstiabi jne.

Nüüd vaatame, kas on ehk niisuguse reorganiseerimise tõttu ametnikkude töö suurenenud ja neile ehk üle jõu käib? Võrreldes ametnikkude funktsioone uue tööjaotuse juures endistega, näeme, et kõikide töö on vähenenud. Maksuinspektoril on järele jäänud ainult osa endiseid funktsioone. Abid teostavad ainult osa end. inspektori funktsioone ja kontrolörid on oma endise töö juure jäänud, kuna aga nende töö on otstarbekohasemalt ära kasutatud.

Sama meetodi võime käsitada peavalitsuste töö analüüsimiseks, kuid meie ülesanne ei ole asutuste reorganiseerimise kavade väljatöötamine, vaid tahtsime ainult näidata, kuidas võib otstarbekohase meetodi käsitamisel häid tagajärgi saavutada.

Mis takistab ilmamajanduse tervenemist?

Hartley Withers.

Kõik riigid on rahvusvahelise kaubanduse tervenemisest väga huvitatud, sest ei igaüks neist, muidugi mitmesugusel määral, oma arenemises ja heas käekäigus sellest ärarippuvad on, ja ometi on viimaste aastate jooksul kõik tegevad olnud selleks, et rahvusvahelisele kaubandusele takistusi teha. Sisse- ja väljaveo keelud, uued tollid riikides, kus neid enamalt ei olnud, kõrgemad tollid riikides, kes alati tollide abil oma sissetulekuid suurendada on püüdnud, keerulised ja aegaraiskavad tollikorraldused, mis tollitariifide poolt loodud takistusi kaupade vabaks vooluks üle riigi piiride veel enam suurendavad, lõpmata muudatused kaupade klassifikatsioonis, mis kaupmehele mingisugust kindlust ei anna selle kohta, missuguse paragrahvi all tema kaupa tollima hakatakse, kui see ükskord oma sihtkohale jõuab, — kõik need asjaolud teevad rahvusvahelise kaubanduse kindlusetuks ja

raskepäraseks, nii et ainult imestama peab selle üle, et see kaubandus siiski veel nii suur on, kui meie seda tänapäev näeme. Et neil tingimistel rahvusvaheline kaubandus veel rohkem ei ole tagurpidi läinud, tuleb lihtsalt sellest, et ta igaühele meist hädatarviline on ja sellepärast, vaatamata kõige takistuste peale, ennast läbi surub.

Keskmise inimese terve instinkt nõuab, et ta niihästi enesele, kui ka oma perekonnale püüab kindlustada komforti ja elutarbeid, et elu selles veidras ilmas mugavaks ja niivõrd meeldivaks teha, kui iganes võimalik. Sellest tervest instinktist oleneb kogu ilma majanduslik aktiiviteet ja selle aktiiviteedi tagajärg on – püüde jaotada kõikide kliimade ja igasugustes eritingimistes valmistatud saadusi üle terve ilmaturu igale poole, kus nende kaupade jaoks ostja võib leiduda.

Mida hõlpsam see jaotus on, seda kergemini saavad inimeste tarvidused täidetud. Igaüks, kellele öeldakse, et tema elumõnususil täielikumalt saab maitsta, kui teda keelude ja takistuste abil sunnitakse oma ostusid tegema ainult oma enese uulitsal, ehk oma enese linnas, samal ajal kui ta teab, et paremaid ja odavamaid kaupu võib saada ümber nurga teisel uulitsal ehk lähemas linnas, naeraks niisuguse avalduse peale, ja ometi võib leida küllalt kodanikka igas riigis, kes seda üksi passivselt pealt ei vaata, kui valitsused väliskaubandusele igasuguseid takistusi teevad, vaid ka seda isegi heameelega näevad.

Miks peab see siis nii olema? Igaüks teab, et kui ta hommikul sisseostusid läheb tegema, ta oma raha kõige kasulikumalt tarvitab, kui temale mingisuguseid takistusi ei tehta selle kohta, kust ta asju ostab, mida ta vajab. Kuid selle peale vaatamata on nii mõnigi meie hulgas väga rahul, kui takistusi tehtakse rahvusvahelisele kaubandusele ja teda sunnitakse kas üldse või suuremal ehk vähemal määral ainult omamaa kaupu tarvitama. See olla patriotismi küsimus. Ükski instinkt ei ole rohkem kiiduväärne ja seltskonnale tarvilik, kui patriotism, kui seda instinkti ainult õigetele radadele juhitakse; ja kui need ohvrid, mis rahvas sellega toob, et ta ennast takistada lasseb väljamaa kaupade ostmisel, tõesti mingisugust tõelist ja kestvat kasu annaks, siis tuleks ainult müts maha võtta selle ees, kui heatahtlikult neid ohvreid tuakse. Aga kui õige on – ja paistab, et see on iseenesest mõistetav, – et kõikide riikide hea käekäik oleneb väliskaubandusest, siis on tingimata suur eksitus nende takistustega leppida vildaka arvamise põhjal, et selle läbi oma maa kasu saab, kuna ta tegelikult ometi ainult kahju saab.

Inglismaal jutlustakse meile igapäev, et tarvis olla osta ainult Briti kaupa, ja inimesed, kellele selle maa hea käekäik kallis on, püüavad seda õpetust nii täielikult täita, kui iganes võimalik, sest nad usuvad,

et sellega teevad mingisuguse patriootilise teo. Kuid kas sarnane tegu on patriootiline? Inglismaa hea käekäik oleneb enam, kui ühelgi teisel maal, tema kaupade ekspordist ja rahvusvahelise kaubavahetuse vabadusest, sest Inglismaa on selle ilma üks suurematest eksporditõõridest ja peale selle kõige suurem laevaomanik ja laevachitaja ja tema laevandus ei saa areneda, kui väliskaubandus tagurpidi läheb, ja kui laevandus ei arene, siis ei saa laevachitajad tellimisi. Praegusel korral on Inglismaa eksporditõõstused, välja arvatud mõned üksikud erialad, väga viletsas seisukorras. Tema laevandusel ja laevachitusel ei ole tööd peasjalikult sellepärast, et väljamaa ostjad ei saa Inglismaa kaupa osta, või jälle ei saa oma kaupa Inglismaa kauba vastu nii vabalt vahetada, kui nad seda enne tegid. Väljamaalaste ostuvõime väheneb arusaadavalt igakord, kui Inglise mees ehk naine patriootilistel põhjustel mõnda artiklit ei osta, mis väljamaalt tuleb, ja sellepärast on selle vildaku patriotismi lihtne tagajärg see, et Inglismaa tööstuse raskused kasvavad ajal, kus neid raskusi tõesti ei oleks, kui ei oleks seda vildakut patriotismi, mis väljamaa kauba ostmist keelab.

Kui ainult inimesed meeles peaks, et igakord, kui nad väljamaa kaupa ostavad, nad ühtlasi omamaa kaupade väljaveo võimalusi tõstavad, sest et kaubad ei saa maale tulla vahetuseks mitte millegi vastu, vaid peavad nii ehk teisiti makstud saama väljaveo kaupadega, siis saaks avalik arvamine vabastatud sellest kihvtist, mis praegu üle kogu ilma palju kurja teeb ja kogu ilma kaubandust ja tööstust halvab.

Maades, mis veel tööstusliku arenemise ajajärku ei ole jõudnud, sunnib seesama vildak patriotism keskmist kodanikku kallist halvasti valmistatud kaupa ainult sellepärast ostma, et ta arvab, selle läbi edendab ta omamaa tööstuslikku arenemist ja aitab maad teha niipalju kui võimalik majandusiselt iseseisvaks. Selle arvamise tagajärjel on maades, kus on lõpmata võimalused vilja ja muude tarbete kasvatamiseks, mida ilm palju tarvitab, põllumajanduslik arenemine takistatud, sest et väljamaa tööstussaaduste sisseveo takistamise läbi luuakse kunstlik seisukord, mis rahva linnadesse koondab ja tööstusalal tegevusse paneb, kuna ometi seesuguseid tööstussaadusi palju odavamalt ja paremini võivad valmistada vanad tööstusmaad ja ühtlasi sellega omale võimalusi luua suuremaks põllumajandussaaduste ostmiseks. Tagajärg on, et niisugune põllumajanduslik maa loob enesele ilusa väikse uue tööstusala, mis õitsevalt tegutseb tollitakistuste valljaga, kuna tarvitaja kodanik maksab halva kauba eest kõrget hinda; eksporditõõstused vanades tööstusmaades kōdunevad, kapital ja energia, mis põllumajanduslikuks arenemiseks tarvilik on, saab pōõratud nii-

suguste ülesannete peale, kus ta kasulikult tegutseda võib ainult kõrgete tollimüüride kaitset ja sel moel kogu ilm kaotab osa omast toidu- ja tooresainete toodangust, mis uus maa harilikkudel oludel valmistada suudaks. Igaüks, peale nende, kes rasva kasvatavad kunstlikult ülesehitatud ja kaitstud tööstusest, peab tunnistama, et kahju, mis sellest võltsist majandusliku iseseisvuse poole püüdvast patriotismist tekib, on silmaga nähtav.

Ja miks peabki iga üksik maa püüdma seda ise valmistada, mis ta tarvitab? Kui mõnel üksikul isikul sarnane tahtmine oleks ning ta ise hakkaks omale saapaid ja riideid valmistama, maja ehitama ja ise omale toitu kasvatama, siis oleks tema kavatsustel vaevalt mingisugust majanduslikku edu. Jääb täiesti arusaamatuks, miks samaladilisi kavatsusi rahvamajanduslikus ulatuses peetakse patriootilisteks ja otstarbekohasteks!

Ringvaade.

Balti riikide võla vaielused Ameerika senatis andsid jälle kord põhjust sealsetele **fundeerimise** suurustele, nagu näiteks senator Reed, oma vaimuteravust ja kõneosavust demonstreerida asjades, millest meil aimu ei ole. Läti lepingu puhul olla viimane senator öelnud, et see leping mitte ükski pillamist ei tähenda, vaid et ta ka idiootlik on. Tema tahaks parem Lätiit praegu saada 25 tsenti dollari eest, kui võlga 62 aasta peale fundeerida, sest senator teadvat väga hästi, et Läti oli Vene provints ja Läti saab jälle Vene provintsiks, sest terve mõistuse, riigielu ja rahvamajanduse seaduste järele on Läti suure Venemaa osa.

Seesama käis muidugi ka Eesti ja Leedu kohta. Mis puutub Eestisse, siis näib meile, et ainult kahetseda tuleb, et Reedi seisukoht Washingtonis läbi ei löönud ja võla fundeerimise leping kinnitamata ei jäänud, sest teatavasti asub see senator ja ühes temaga ka palju teisi seisukohal, et neid võlgasid Moskva vastu tuleb sisse nõuda. Arusaadavalt oleks see melle palju soodsam, kui Ameerikale tehtud võlga tasuda, mis peaausjalikult selleks ära kulutati, et oma iseseisvust Moskva võimupüüete vastu kaitsta. Terve Ameerika teab ja ühifliti teab seda ka senator Reed, et Ühisriigid nende laenude andmisega hea „sehviit“ tegid, sest et laenuid kaupades anti, mida tol korral Ameerikal Euroopas võimalik ei olnud realiseerida ja et aastat 1% hiljem samad kaubad vähemalt kaks, mõnel juhtumisel aga 3–4 korda odavamad olid, kui laenuategemise ajal. Selle „sehviit“ pealt andis nüüd Ameerika üsna väikese hinnaalanduse, pikendades kaupade maksmist 62 aasia peale ja alandades võetavat protsenti, kuid siiski on see palju parem „investment“, kui Prantsusmaale kaupa mädanema jätta.

Eestile ei ole igatahes võla fundeerimine kuigi suur „business“ olnud, sest just Ameerika asjatundjate liigituse järele on Eesti see, kellelt seni kõige suurem maksu-

summa välja on pigistatud ja seda pealegi ilma ühegi erilise vastutasuta, sest teatavasti on seni kõik suuremad võlafundeerijad ühitasid ka suuremaid uusi laenusid Ameerikas teinud ja nii oma fundeerimise eest teatud määrani maksitud saanud, kuna meie seda fundeerimist toimetasime nähtavasti ainult oma hea nime kaitseks. New-York Trust Co. majanduslik tsirkular „The Index“ analüüsib, kuidas Ühisriigid üksikute võlafundeerijate maksuvõimet on hinnanud. Ta toob nimelt kokkuvõtte selle kohta, missugune on protsentides tegelikult võlasummasi üksikute riikide aastamaksude praegune väärtus ja saab järgnevad 0/0 0/0: Eesti 90, Suur-Briti 82, Poola, Soome, Leedu ja Läti 82, Tšehhoslovakkia 81, Ungari 80, Belgia 54, Prantsusmaa 50, Jugoslaavia 32, Itaalia 26.

Selle järele on siis Washingtoni arvates, vaatamata selle peale, et senat Reed kogu asja idiooslikuks peab, Eesti kõige maksuvõimulisem Ühisriikide võlglane kogu Euroopas. Kahjuks ei ole meil sellepärast põhjust uhkustada, sest see tähendab ainult suuremaid maksusid meile. Igatahes olid meie riigiasutustel, kes lepingule alla kirjutasid, nähtavasti küllalt põhjendatud motiivid selleks, et meid Ameerikas nii kõrgele maksuvõime-redelile üpitada.

Eesti Panga aruanne. Eesti Panga läinud aasta aruanne tuleb oma üldises osas uuesti tagasi Eesti rahvamajanduse aluste juure ja toonitab, et läinud aasta majandusliku paranemise kõige tähtsam tegur oli suurem põllusaak, mille tagajärjeks tuleb lugeda ka selle aasta aktiivne väliskaubanduse bilanss. Aruanne ütleb, et väljaveo tõus oli põllumajandusel tuntav teene, kuid seda ei saa võtta konstant tegurina, vaid suurelt rippuvana ilmastikust. Saagi äpardus piiratud tagavaradega väikeriigil võib väga halvaval mõjuda ning see ongi põhjuseks, miks ainuüksi majanduselu põllumajanduse hoole jäät ei saa. See on ka ühitasid õigustuseks intensiivseks produktiiv-jõudude kasutamiseks muudel aladel, nagu tööstuses, laevanduses. Edasi tunnistab aruanne, et aastate jooksul arendatud eksporditööstus pole ainuüksi tööstussaaduste osa väljaveos suurendanud, vaid tööstussaaduste sisseveo peale kahandavalt mõjunud. Tööstussaaduste väliskaubanduse passiivsus 1923 a. oli 4.103 milj. mk. ja kahanes läinud aastal 1581 milj. mk. peale. Aruanne leiab, et tööstuse seisukord üldise majandusliku tervenemise ja välisurgude leidmise tagajärjel on paranenud ja tööstus suurenenud läbikäigu peale võib tagasi vaadata. Paranenud on kiu- puu- ja paberitööstuse seisukord, kuna üldises turule kohanemise protsessis metalli- masina ja keemiatööstus olid sunnitud kokku tõmbama. Metallitööstuses kahanes tööliliste arv 10⁰/0, keemiatööstuses 43⁰/0.

Sisekaubandus näitas 1925 a. jooksul hulga elavamit tegevemist, kuid 1924 a. raskused, mille päranduse likvideerimine noorelt majanduselt raskaid ohvreid nõudis, mõjusid piiravalt ja sundisid majandusringkondi ettevaatlikult tegevema. Igalpool olla täielikult puudunud laienemise püüded.

Nõudmine rahamärkide järele oli vastavalt aasta tegevuse iseloomule ühtlasem ja tsirkulatiooni kõikumise amplituud oli ainult 10⁰/0, kuna ta eelmisel aastal oli olnud 19. Kaittevarade seis suurenes vähe aasta jooksul, nii et kaitteprotsent tõusis 36,6 pealt 38,7 peale.

Krediidituru seisukorra kohta lausub aruanne, et seal tundus siiski teatud pinevus, sest pangad talitasid uute laenude levitamises väga ettevaatlikult, milleks neid kapitali puudus ja tervenduspüüded sundisid. Siiski toetati majanduselu 236,4 milj. marga uute laenudega, milleks 141,4 milj. mk. tuli hoiusummade suurenemisest, kuna puuduv osa passivlaenudest juure muretseti. Hoiusummade suurenemine erapankade

juures üldiselt ulatab üle 11⁰/₀, kuna suurpankades uute summade juurevool ulatab 30–65⁰/₀. Viimane kõrge protsent langeb Krediid pangale osaks, kus hoiusummad 149,6 milj. pealt 246,8 milj. marga peale tõusid. Üldiselt tuli ilmsiks suur usalduse tõus suuremate pankade vastu, mida ei suutnud kõigutada Harju panga likvideerimise otsus. Viimase sündmuse nõrk mõju on seletatav asjaoluga, et panga kõikuv seisukord, milleni teda viisid mõned ebaõnnestunud tehingud või ettevõtete krediteerimised, oli üldiselt teada juba pikemat aega. Vähemad pangad, eriti piiratud kohalise tähtsusega, osutavad mitmeti tagasihinekuks.

Rahaministri poolt kõvendati pankade järeelvalvet ja sunniti suurendama oma kapitale, astudes seega tähtsa sammu hoiusummade omanikkude julgeoleku suurendamiseks.

Suuremaks ja hoogsamaks tegevuseks puudusid pankadel siiski vabad investitsiooni-kapitalid ja pikaajalised krediitid. Rõõmustavalt suurenenud lühikesajalised kauba- ja aktsiia-krediitid, mis kasutoovalt ja tagajärjerrikkalt väljaveo suurendamiseks tegutsenud, pole siiski tööstuse ja kaubanduse seisukorra parandamiseks palju ära teha suutnud.

Panga enese tegevuse aruanne ei ole veel avalikkuse ette jõudnud, peale selle, et vabariigi valitsus Panga bilansis näidatud puhtakasu Mk. 217.200.000 suuruses on järgmiselt jaotanud: tagavara kapitaliks 42,1 milj., riigi kasuks 132,0 milj., Panga juhatus, ametnikkude ja pangas teenivate isikute sotsiaal- ja tervishoidlikkude nõuete otstarbeks 15,7 milj., ning osakasüks põhikapitali pealt (samuti riigile) 12,5 milj. Vabariigi valitsuse kasutada on antud kahe lahtri järele üldse 15 milj. mk. missuguste summade määramise juriidiline alus, mille päris selge ei ole – vabariigi valitsus saab teatavasti kõik summad oma käsutusse riigikogu poolt vastuvõetud eelarve põhjal, kuna ta siin, tegutsedes samuti vabariigi valitsusena Eesti Panga täiskogu nime all, omale summe määrab, mis õieti riigi sissetulekutesse kuuluvad.

Panga rahalise aruande juure tuleme tagasi niipea, kui see avaldatud on.

Kestva laenu Ehk küll Panga aruanne leiab, et laenuemise püüded igalpool täie-tundemärgid. liikul puudusid, võib siiski ühel ja teisel juhtumisel neid laenuemise püüdeid, või vähemalt nende tagajärgi ettevõtete aruannetes näha. Nii lõppes tervitajate ühisuse „Oma“ aruanne läinud aasta eest 2 miljonilise puudu-läggiga, mille põhjusena revisjonikomisjon nimetab: kulude tõusu äri alal, protsentide arvel tehtud ülekulusid ning läbimüügi vähenemist, ühe sõnaga, seda laenuemise ten-denisi, mis „Oma“ avaldas terve rea harukaupluste ja osakondade avamise teel. Kõige selle tagajärjel näitab „Oma“ kuldbilanss $\frac{1}{2}$ milj. mk. kahju, mida loodetakse heaks teha „mussolinilise“ energiaga läbiviidud kokkutõmbamise abil. Need kokku-tõmbamised on ulatanud juba teenijaskonna isegi kasinate palkadeni.

Teise suure ühistegelise asutuse „E. T. K.“ äri seis on tõusnud 670,0 milj. margalt 845,6 milj. mk. peale, kusjuures tähtsamad muudatused on aktiiva poolel: kinnisvara (74,7 milj. 61,4 milj. vastu läinud aastal), saadud vekslid (264,4 milj. 157,5 milj. vastu), kaubad ladudes (311,7 milj. 255,8 milj. vastu), lahtised arved (107,5 milj. 48,8 milj. vastu). Mitmesugustest aktiiva arvudest näitab vähenemist ainult panga (jooksev) arve (5,7 milj. 8,7 milj. vastu l. a.)

Passiiva poolel on kasvanud ühisuse osakapital 58,8 milj. pealt 71,2 milj. peale, muud kapitalid 11,4 milj. pealt 16,3 milj. peale, diskonto (aruanne ütleb rediskonto) arve 146,2 milj. pealt 176,2 milj. peale, konto-korrent võlad 208,7 milj. pealt 298,9 milj. peale, antud vekslid 97,5 milj. pealt 118,7 milj. peale ning võlausaldajate arve

on kasvanud 122,5 milj. pealt 137,7 milj. peale. Selle vastu on aasta ülejääk ka-
hanenud 6,5 milj. pealt 5,4 milj. mk. peale Ühisuse bilanss on üldiselt kasvanud aasta
jooksul 26⁰/₀, kuna läbimüük on kasvanud ainult 18⁰/₀.

Neist andmetest paistab kaunis selgelt silma üsna tugev laienemise tendents, ja
on „E. T. K.“ bilanss, üldiselt võetud, aasta jooksul nähtavasti nõrgenenud, sest „E. T. K.“
töötab täielikult laenu kapitaliga, kuna tema oma kapitalid ilma erandita kuni vii-
mase pennini on mahutatud kinnisvaradesse. Et meie ühistegeliste ettevõtete seisukord
mitte kerge ei ole, kui ka nende suhtes hakatakse kraanide kinnikeeramise poliitikat
ajama, näib päris selge olema. Sellest tulebki nähtavasti teatud närvilikkus, mis
avaldub mitmesuguste deputatsioonide saatmises valitsusasutuste, kui ka Eesti Panga
poole, niihästi „E. T. K.“ kui „Estonia“ poolt. Tähelepanu väärib Eesti Panga juhatuse
võrdlemisi jahe ja tagasihoidlik vastus, et Pank ühesuguse mõõdupuuga kõiki oma
kliente tahab mõõta.

0/0 0/0 **alandamine.** Kaubandus-Tööstuskoja algatusel on uuesti üles võetud küsimus, mis
mine. õieti kunagi Eesti ärielu päevakorrast ei ole ära olnud, nimelt prot-
sentide alandamine laenu pealt. Äriühiskonnad tahaks muidugi hea-
meelega näha, et pangad neile odavamalt laenu annaks, kui see tänini sünnib, aga vaevalt
saab sellest küsimusest välja hea sooviga midagi teha, sest ei tahaks uskuda, et pangad ise
heel meelel odavamalt laenu ei annaks, kui nad seda tänini on sunnitud olnud tegema.
Eesti Panga juhatuse esitajad, kes Kaubanduskoja nõukogu koosolekust selle küsimuse puhul
osa võtsid, näitasid ka sel juhtumisel, et nad seisukorra tõsidusest selgelt aru saavad ja ei
ole nähtavasti erilisi lootusi kaubandustegelastele mitte annud. Küsimust ei saa mitte
palja dekreediga lahendada isegi siis, kui selle dekree di taga seisab Eesti Panga auto-
riteet, sest pankadel ei ole kusagilt kapitali võtta ja nad ise peavad võõraste kapitalide
pealt kõrget protsenti maksma. Madalama protsendiga võivad ainult need raha laenata,
kes seda Eesti pangast rediskonto näol odavalt saavad. Eesti Pank on aga teatavasti
juba kauemat aega niisama viimase piirini angasheritud, nagu seda on kõik Eesti era-
pangad. Suur hulk diskontooperatsioone tehakse juba kauemat aega väljaspool pan-
kaid ja pangad figureerivad selle operatsiooni juures ainult shirantidena, muidugi kaunis
kõrge komisjoni eest. Tohiks isegi arvata, et mõnedes pankades see ainus suurema
tähtsusega operatsioon on, kui välja arvata endised külmanud krediidid, mis ainult sel
mõeldul lituvad, kui neile protsenta juure arvatakse. See nähtus on äärmiselt eba-
loomulik, ja tahaks arvata, palju kahjulikum Eesti majanduselule, kui kõrged protsendid
panga laenu pealt. Kapitali protsendimäär ei lase ennast, nagu elukogemused juba aasia-
sadade jooksul on näidanud, mitte kunstlikult reguleerida ja kunstlik reguleerimine
teeb kapitali ainult veel kallimaks, sest et operatsioonid illegaalseks muutuvad. Selle-
pärast on igal maal, kus kapitaliturul tõelisele saneerimisele asuti, seda tehtud mitte
kunstlikult protsendi normeerimisega, mis just ebaloomuliku kapitalituru seisukorra
ühiks põhjuseks oli, vaid protsendituru seisukorrale vastavaks tegemisega, isegi ni-
sugusel korral, kui täiesti astronoomiliste arvudeni jõuti, nagu näiteks Saksamaal.
Vaevalt saame meie seisukorda lahendada, kui samale teele ei astu.

Õige on, et pankade liig suur arv Eestis muuseas ka kapitaliprotsenti
üles ajab, sest operatsioonide kulud neelavad suure osa võetavatest protsen-
tidest ja komisjonidest, mõnes pangas teatavasti liigi pool ja rohkem. Sellel alal
oleks Eesti Pank juba ammu midagi teha võinud, sest aeg selleks oli vähemalt juba
1923 aastal küps. Ka siin ei aita uute pankade asutamise keeld, mida Kaubanduskoja
poolt soovitatakse, vaid tuleb tõsiselt mõelda olemasolevate pankade fusioneerimise

peale. Veel hiljuti asutati meil pankasid sellepärast, et olid teatud sidemed, mida redis-konto otstarbel ära kasutada võidi. Eestis ei saa praegusel korral ükski pank tegutsema hakata, ilma et tal oleks mingisuguseid suuremaid sidemeid välismaadega. Viimase aja likvideerimised lõendavad seda küll kindlalt, kuid teisel poolt oleks meeleus uue panga asutamist keelata, kes suuremate välismaalt saadud kapitalidega Eestis opereerima tahaks hakata. Seda võiks ainult tervitada, kuid see pankade rühm, mis Eestis elab ainult Eesti Panga najal, tuleks saneerida. Kui see saneerimistöö lähemal ajal mitte korda ei lähe, siis on selles vastutav esimeses järjekorras Eesti Pank, kelle käes on suure osa meie pankade saatuse otsustamine. Mida rutem see saneerimistöö läbi viiakse, seda kasulikum on see Eesti rahvamajandusele.

Õllefabriikud. Väga samalaadi, kui pankade probleem, on õllefabriikute probleem, mis viimasel ajal kaunis teravalt päevakorralt on kerkinud. Otstarbekohatu alkoholipoliitika on tekitanud seisukorra, kus õllefabriikud õlletarvitamise väikuse tagajärjel täiel määral töötada ei suuda. Õllefabriikud näitasid ise initsiatiivi ja püüdsid seisukorda sündikaadi asutamise teel lahendada, mille ülesanne oli võimalust mõõda võisilust vabrikute vahel kaotada. Sel puhul räägitakse truslist ja tuntakse hirmu, et trusliste ajajärk toob tingimata meile uusi raskusi kaela, ning isegi kaubanduskoda, kes pankadele soovitas ühineda ja uute pankade asutamiseks luba mitte anda, otsustas sama koosolekul, et uute õllefabriikute avamiseks piiratud arvul luba tuleb anda. Asjaosalistele on juba ette teada, mis jaoks uusi õllefabriikuid käima tahetakse lasta. Asja hingeks on tegelased, kes alles hiljuti ühe vabriku hea hinna eest sündikaadile ära müüsid, mille sündikaat sulgus. Nüüd seisab päevakorral sellesama operatsiooni kordamine. Vaevalt on Kaubanduskoljal otstarbekohane sarnaste nähtuste toetamine oma mõjuga ja on vast tõesti soovitatavam, kui Koda ühe ja sama mõõdupuuga samalaadilisi nähtusi hinnata püüaks, ehk kuidu kaotab ta igasuguse autoriteedi.

Isegi „Postimees“, kes ometi põhimõttelikkult alkoholi vastane on ja heameelega peaks nägema, kui alkohol kallimaks läheb, sõdib trusli vastu ja nõuab õllefabriikute asutamise vabadust.

Ei hirmul vahel suured silmad võivad olla, lõendavad kogutud andmed õlle hindade kohta meil ja naaberriikides, mis alamal toome:

Franko vabrik vaafides maksab õlle pang praegu:

	Brutto-hind	aktsiis	Netto-hind
Eestis	320	100	220
Lätis	587.5	190	397.5
Saksamaal	343.9	62.6	281.0
Rootsis	600	140	460
Daanis	760	252	508
Tschechoslovakkias	264	42	222

Nii näib selle tabeli järgi Eesti olema kõige odavama õlle maa ja „Postimehel“ ei pruugiks hirmu tunda õllehinna kõrgenemise pärast.

Väliskapital Eestis. G. Scheel & Co „The Estonian Economic Review“ Nr. 2 sisaldab huvitavaid andmeid väliskapitali kohta Eestis, mille järele üldine Eestisse mahutatud väliskapital enne sõda ulatas üle 80.000.000 — rubla, missugusest summast tekstiilitööstusse oli mahutatud 23.000.000.— rbl., laevahituse 18.000.000.—, masinatööstusse 16.000.000.—, tsemenditööstusse 10.000.000.—, paberitööstusse 7.500.000., vineeritööstusse 5.000.000.— rbl. Sõja ja revolutsiooni tagajärjel on osa sellest umbes

£ 10 000.000.- kapitalist päästmatu kadunud, ja praegusel ajal hindab artikli autor naelsterlingites Eesti tööstusse mahutatud kapitali 2.360 000 peale, missugusest summast suurem osa on tulnud Inglismaalt, nagu alamaltoodud tabel näitab.

Tööstusharu	Kapitali päritolu	Kapitali summa ulatus
1. Tekstiilitööstus.	Inglismaa	900.000.-
2. Tsemenditööstus.	„	40.000.-
	Daani	150 000.-
3. Paberitööstus	Inglis- ja Prantsusmaa	300.000.-
4. Saapa ja nahatööst.	Hollandi, Saksamaa	100.000.-
	Inglismaa	25.000.-
5. Tikutööstus	Rootsi	50.000.-
6. Vineeritööstus	Inglismaa	300.000.-
7. Saeveskid	„	100.000.-
8. Tapa- ja külmetusm. „	„	25.000.-
9. Õllevabrikud	„	50.000.-
10. Masinatööstus.	„	150.000.-
11. Tubakatööstus.	Prantsusmaa	70.000.-
	Inglismaa, Rootsi	100.000.-
Kokku £ 2.360.000.-		

Peale tööstuskapitali on veel Eesti pankadesse investeeritud £ 150.000.-, mis välja teeb umbes 30% kogu meie pankade kapitalist ja sisse- ja väljaveo kaubanduses on jooksvaid kredite umbes £ 1.200.000. ., nii et üldine Eestis investeeritud väliskapitali summa ulatab £ 3.710.000.-, ehk 6.700.000 Emk. peale.

Streigid Eestis. Eesti statistika kuukirja viimases numbris annab H. Reimann ülevaate streikidest Eesit tööstuses 1921-1925 a., millest ilmsiks tuleb, et kõige rohkem streigijuhtumisi oli 1921 a. (53) ja kõige vähem 1924 ja 1925 a. (mõlemil 16). Vaadeldes streikide põhjuseid, leiame, et need aastate jooksul nähtavalt on muutunud. 1921 a. näiteks, mängivad tähtsat osa poliitilised streigid (18 juht.), kuna järgneva 4 aasta jooksul ainult kaks niisugust streiki registreeriti. Palgakõrgenduse nõude pärast streigiti samuti niihästi 1921 kui ka 1922 ja 1923 aastatel õige tihti, kuna niisugused juhtumised 1924/25 aastatel tähtsusetu osa eiendavad. Kõige tähtsamaks streikide põhjuseks viimasel ajal on olnud korratu palgamaks, mille pärast enam kui pooled streigid tekkisid, nimelt 1924 ja 1925 aastatel kummagil korral 9 juhtumist, kuna seesuguseid juhtumisi 1921 a. ainult üks kord ette tuli. Ka streikides avaldub oma maa tööstuse lõpmata raske seisukord. Kui võtta näiteks 1925 a. streigid, siis leiame, et ainult ühes ettevõttes, nimelt Vene-Balti laevaehituse A/s. tehases korratu palgamaksmise pärast streigiti 5 korda. Näüd et ole seal enam streikimist karta, sest et tehas lõpulikult on sulutud. Peale selle oli veel 4 teist juhtumist, kus samuti korratu palgamaksu pärast streigiti, muidugi igalpool ettevõtetes, mis läinud aastal hinge vaakusid, nagu Balti spordiriistade vabrik, Mayer'i keemiaavabrik jne. Palga kõrgendamise nõude pärast streigiti viimase aasta jooksul kahes vabrikus, kusjuures tagajärjena ühel juhtumisel töölised lahiti lasti ja teisel juhtumisel osaliselt nõudmine rahuldati.

Piima- ja võitoodangu arenemine. 1925 aastal, mil Eestis töötasid 154 kontroll-ühingut (eelmisel aastal 111) 3675 liikmega (2556 eelm. a.), kellel oli 30.171 lehma (23.119), nii et kogu Eesti lehmadest 8,4%

oli kontrolli all (7,2), oli keskmiselt lehma piimatoodang 5443 naela 4772 nl. vastu eelmisel aastal ja vastav võirasva toodang 198,5 naela 173,7 naela vastu. Keskmine rasvaprotsent piimas oli 3,65 3,64 vastu. Keskmine toidukulutus toiduüksuses oli 1924/25 kontroll-aasta jooksul lehma kohta 4407 (4096) — seega oli toidukulutuse tõus 311 üksust, mis andis piimatoodangu tõusu lehma kohta 712 naela, ehk 2,3 n. iga üksuse pealt. Kogu aja jooksul on kasvanud mitte üksi lehmade keskmine piimaand, vaid ka toidu tasuvus, mis oli 100 toiduüksuse kohta 1921/22 aastal 99,7 n., 1922/23 aastal 109,0 n., 1923/24 aastal 111,5 n. ja 1924/25 aastal 119,8 n. Kogu karjade keskmine piimatoodang oli kõige suurem Viru- ja Järvamaal (vastavalt 5921 ja 5821 n.), kuna ta kõige vähem oli Saare- ja Võrumaal (vastavalt 4321 ja 4533 n.).

Keskmine piimatoodang lehma kohta üle maa oli muidugi vähem, kui kontrollühingutes, sest et kontrollühingutes ühinevad harilikult enamedenenud karjapidajad. Statistika keskbüroo arvestab 4000 n. piima lehma kohta keskmiselt ja saab sellega üldise piimatoodangu Eestis 1443,4 milj. n. ehk 591,6 tuh. tonni, millest ümber 166tati ühis- ja erapiimatallitustes 176,2 tuh. tn. ehk 29,8% üldisest piimatoodangust.

Töötavate piimatallituste arv kasvas 1925 aastaks 350 peale 272 vastu eelmisel aastal, millest oli ühispiimatallitusi 271 (179) ja erapiimatallitusi 79 (93). Lähitöötatud piimahulk ühispiimatallitustes tõusis 147.475 tn. peale 76.112 vastu eelmisel aastal ja piima keskmine läbikääk ühisuse kohta 563 tonnini 440 vastu eelmisel aastal. Kõige kiiremini näivad arenenud olema viimasel aastal piimatallitused Valga maakonnas, sest nende keskmine läbikääk ulatas üle 1000 tn. 590 tn. vastu eelmisel aastal ja oli kõige suurem üle maa. Sellele järgnes Viljandimaa 883 tonniga ja Järvamaa 819 tonniga. Keskmiselt viidi ühe lehma kohta piimatallitustesse 413 kg. piima 290 vastu eelmisel aastal, kusjuures kõige suurem piimaviik piimatallitustesse oli lehma kohta Järvamaal (922), Viljandimaal (916), Valgemaal (759), kuna kõige vähem oli Saaremaal (122), Läänemaal (200) ja Peiserimaal (202).

Ilmamajandus.

Rahvusvaheline Pärastsõjaaegse ilmamajanduse üksteisele vastukäivad tendentsid on niivõrd segi paisanud kõik majanduslised suhted, et vaatamata viimaste aastate suurte jõupingutuste peale, korda ei ole läinud ilmamajandust normaalvoolu tagasi viia. Jälle seisab päevakorral küsimus, et rahvusvahelisel majandus-konverentsil arutatud saaksid senised kogemused ja teed ja abinõud leitud praeguste majandusliste probleemide lahendamiseks. Ei ole veel ununenud Brüsseli ja Genfi konverentsid, kus esimesed katsed tehti pärastsõjaaegse majanduslise programmi väljatöötamiseks rahvusvahelises ulatuses, ja võib konstateerida et mõõdunud aastate jooksul läbikääkud ilmamajaduse rada vastab neile plaanidele ja oletustele. Kahlemata on viimase 5 aasta jooksul kindlustatud üksikuid ilmamajanduse osi, kuid seda selgemalt tuli avalikuks tervenemise protsessi keerukus. Mitmed probleemid, mis 1920. ja 1921. aastail veel tumedaina näisid, on võinud konkreetsema kuju ja vajavad ka sama konkreetseid lahendusi. Seepärast on Prantsuse saadikute ettepanek Rahvasteliidu, septembrikuus Genfis kokku kutsuda rahvusvahelist majandus-konverentsi, üldist Poolohoidu leidnud ja mais algas juba 37

liikmelne 22 riiki esitav komisjon eeltöid. See komisjon määras ära eeloleva konverentsi töökava ja lõi 3 eelkomisjoni, kes valmistavad mainitud konverentsile täieliku dokumentatsiooni. Esimene eelkomisjon uurib tööstusküsimusi (üldine ilmatööstuse ülevaade, üksikute tööstusharude monograafia, sõe-, raua-, masina- ja laevachituse, tekstiil-, keemia-, elektrotehnikatööstus jne.). Teine eelkomisjon valmistab materjali ilmakaubandusest ja ilmaturgudest. (sisse- ja väljaveo piiramine ja reglamentatsioon, kaubanduse- ja transport-monopolid, riigijettevõtted, tolli-tariifid, kaubalepingud jne.) Kolmas eelkomisjon uurib rahanduse, põllumajanduse ja emigratsiooni küsimusi. Silmas pidades kolmanda eelkomisjonile alluvate küsimuste mitmekesidust, jaguneb ta alamkomisjonidesse. Nagu näeme, on eeltööd mõeldud väga laias ulatuses ja töötavad anda konverentsile ülirohket materjali.

Sel materjalil on kahtlemata suur teoreetiline tähtsus, kuid tähtis on, kui võrd ta suudab kergendada konverentsi praktilist tööd. Raskused, mis tekivad praeguse ilmamajanduse vales küsimuste selgitamisel, on suured, ja avaldusid juba eelkomisjoni esimestel kinnistel istangutel.

Ilmamajanduse ilmamajandus seisab ägeda majanduslike sõja võimuses. Peab **valusad küsimused**, tähendama, et jutt ei ole mitte normaalsest rahvaste võistlemisest, vaid majanduslikest sõjast, kus riiklised ja poliitilised momendid igal sammul majanduslike üle valitsevad. Selle majanduslike sõja alguseks on pärast sõjaegne majanduslike natsionalismi psühholoogia ja majandusliku iseseisvuse ja enese rahulduse teooria, mis teravas vastolus on ilmamajanduse printsiipidega. Iga riik tahab end eraldada ilmast majanduspoliitiliste abinõude süsteemi võrral, mille hulgas iseäranis tähtsaks on tolli-tariifid,*) selle peale vaatamata, et ta sunnitud on oma majanduslike tarvete rahuldamiseks nii ehk teisiti osa võtma ilmamajanduse läbikäigust.

Idee, teha igast riigist kinnist, iseenastrahuldavat majanduslik üksust, on kahtlemata utopia, kuid tema peale toetab end paljude riikide poliitika, ja sama ideed kannab nii majanduslike sõda, kui ilmamajanduse kestev kriis.

Ameerika ja Euroopa. Majanduslike natsionalismi idee peakantsjaks on Ameerika majanduspoliitika juht Hoover ja tema programmi teostamine Ameerika poolt on peaaegu ilmamajanduses avalikuks tulnud haiglaste nähtuste peallikaks. Tõepoolest on viimasel aastal Ameerika ja Euroopa vahel kujunenud suhted paradoksaalsed. Euroopa võlgneb Ameerikale sõja ajast 10,5 miljardi dollari Ameerika nõudis nende võlgade konsolideerimist, mis nüüd peaaegu lõpetatud. Tähendame siin juures, et võla kustutamise üldised tingimised olid välja töötatud kaunis ühetüübilised, kuid maksmisele kuuluva võla summa määramine sündis suurte kõrvalekaldumistega, kusjuures kõige väiksema võla kustutuse osaliseks millegi pärast Eesti sai. Ainult Eesti maksab Ameerikale 90% esialgsest võlast, kuna Läti, Leedu, Poola, Soome ja Inglismaa maksavad 82%, Belgia — 54%, Prantsusmaa — 50%, Jugoslaavia — 32%, Itaalia — 26% jne. Võla tasumised moodustavad Inglismaal — 4,6%, Belgias — 3,5%, Itaalias — 5,17%, Prantsusmaal — 2,4% aasta eelarve väljaminekutest.**)

Need maksimised võtavad sündida kas väliskaubanduse teel s.o. suurema kaupade müügi Ameerikale kui ostmisega temalt, ehk andes Ameerikale vastava osa rahva varandusest.

*) Viimase aasta jooksul on 25 riiki oma tollitariife tõstnud.

**) 1925. a. jooksul sai Ameerika tegelikult võla protsentia 160 milj. doll., kokku 1926. a. juulini 1.354.171.410 doll. ja võla kustutuseks 528.309.832 doll.

Ameerika püüab ennast kõigiti eemal hoida Euroopa kaupadest, tema tollipoliitika takistab Euroopa saaduste sissevedu ja nii nõudes Euroopalt võla tasumist, ei anna Ameerika temale võimalust arvete õiendamiseks. Selle tagajärjeks on, et Euroopa riigid saavad Ameerika Ühisriikidest majandusliselt ja rahandusliselt otsekohe ärarippuvaks, kes oma kätte koguvad suurema osa Euroopa rikkustest. Ära kasutades Euroopa jõuetust, laotab ta oma rahanduslist ja poliitilist mõju ka teiste ilm jagude peale, eriti just Lõuna-Ameerika ja Aasia peale, ja püüab sel teel luua ilma hegemoonia; nii muutub Ameerika majandusline natsionalism ilmaimperialismiks.

Alljärgnev tabel Ameerika poolt viimase kolme aasta jooksul toimetatud investeeringute kohta, näitab Ameerika Ühisriikide mõju levinemise teid.

Ameerika investeerimised väljamaal 1923. 1924. ja 1925. a. lõpuks milj dollar.

	Valitsuste poolt garanteeritud obligatsioonid			Tööstuslised väärtused ja otsekohe- sed osavõtted			Kokku
	1923.	1924	1925.	1923.	1924.	1925.	
Euroopa	950	1500	1825	350	400	675	2500
Ladina Ameerika	610	840	910	3150	3200	3300	4210
Kanada ja Newfoundland	105	1100	1175	1400	1500	1650	2825
Teised	360	440	520	235	250	350	870
Kokku	2970	3880	4430	5135	5350	5975	10405

Ameerika finantseerimise positiivseks tagajärjeks osutus ilma kullatagavara ümberasetus, mis sõja ajal küllastas Ameerika. Osa sellest tagavarast valgus viimastel aastail üle ilma ja aitas kaasa terves reas riikides valuuta stabiliseerimisele, kusjuures Ameerika kullatagavara kahanes 4500 miljoni dollarini, s. o. vähenes alla poole ilma kullatagavarast.

Kuid neis oludes sündinud valuuta tervenemine ei toonud kaasa majanduslist tervenemist. Euroopa riigid osutasid suurte kohustuste pihtide vahel Ameerika vastu ja äralõigatuna, Ameerika levinemise tagajärjel, neile nii tarvilikkudest arenemisteedest. Euroopa lämbub Ameerika võimuses, kuna tal puuduvad turud oma tööstusele ja väljarändamise võimalused üleilgsele rahvale. XIX. aastasajal industrialiseerus Euroopa niivõrd, et müügiturgude lahenemine temale eluliseks vajaduseks sai. Sõja ajal ja viimastel aastail on Euroopa tööstus veelgi kasvanud. Euroopa on sunnitud industrialiseeruma, kuna põllumajandus enam tööjõude ei vaja, kui ta seda praegu teeb; kuid kasvav rahvas peab kas tööstusse rakendatud saama, ehk välja rändama. Väljarändamise võimalused on samuti Ameerika poolt läbi lõigatud, kes peale sõda sulgus omad ukSED Euroopa emigratsioonile ja sellega veel Euroopa kriisi teravnemisele kaasa aitas. 1913/14. a. võtsid Põhja Am. Ühisr. vastu 1.218.480 emigranti; a. 1923/24 706.896 ja aastal 1924/25. ainult 294.314.

Seepärast on selge, kui raske on Euroopa majandusline seisukord, kui raske on praktilist väljapääsu leida kujunenud asjaoludest. Euroopa on kuhjatud võlgadest Ameerikale; võlgnedes Ameerikale, kaotab ta oma poliitilise iseseisvuse. Kaotades oma poliitilise iseseisvuse, kaotab ta oma koha ilmaturgudel ja selle tagajärjeks on omakord tööstuse kiratsemine, tööpuuduse kasvamine, tuleb ilmsiks krooniline rahva ülelihenemine, vaesus ja sotsiaalne korralagedus.

Toimetusele saadetud kirjandus.

„Eesti Põllumajandus“ 1925. Statistiline aastaraamat. 201 lhk., hind ? Riigi Stat Keskb väljaanne, Tallinn, 1926.

Nimetatud väljaande neljas vihk on ilmunud mitmei täiendatud ja parandatud kujul kui tema eelkäijad. Läänud aasta ilmastiku olude ja viljade kasvu kirjeldust saadavad rida väga huvitavaid diagramme üksikute viljade külviaegade, õitseaegade ja lõikusaegade kohta, ühes vastavate ajajärkude sademete andmetega, mis oma ülevaallikkuse poolest palju soovida ei jätta. Uudiseks on, et keskbüroo võimalikuks on leidnud viljasaake kitsamate piirkondade kohta anda, kui maakonnad, nagu ta seda enne tegi. Üsna ostarbekohaselt on valitud selleks kihelkonnad, missugused üksused Eestis statistiliste üksustena kõige vähemateks alaüksusteks tuleks jätta igasuguste statistiliste arvuluste jaoks, ja millest alamale tuleks väga harva minna, sest meie vallad on selleks liig mitmekesised ja tihti peale liig väikesed, et nende kohta eri-kokkuvõtteid oleks tarvis teha. 1925 a. põllumajandusliku üleskirjutuse põhjal on võimalikuks saanud palju täpsemaid andmeid tuua loomade üldhulga kohta, millest muuseumis nüüd juba põhjendatult järgneb, et meil praegu taludes loomi rohkem on, kui 1916 a. lugemise järele.

Hoopis täielikumalt kui eelmistes väljaannetes esineb käesolevas vihus loomade tööparanduse ülevaade. Ka kontrollühisuste tegevuse ülevaade on palju üksikasjalikum, kui seni.

Vihk sisaldab muu seas ka üksikasjalise väliskaubanduse ülevaate põllumajanduslike kaupade kohta 1921–1925 a., missugune ülevaade meil seni kogu väliskaubanduse kohta puudub. Huvitavad on muuseumis üksikute põllu- ja karjasaaduste toodangu arvestused.

The Estonian Economic Review, issued monthly by G. Scheel & Co, Reval, (Tallinn). Nr. 1–2.

Eesti Pank võtab teatavasti juba kauemat aega hoogu oma majandusliku bületääni väljaandmiseks inglise keeles, tehti isegi ühe numbriga katset läinud aastal, kuid ettevõtte jäi kaiki. Nüüd on Scheel & Co selle tühja koha täitmise oma hoolde võtnud ja sellega niihästi riigipangast, valitsusest kui ka kaubanduskojast ette jõudnud, kes igaüks omaette sarnaseid kavatsusi on haudunud, ilma et neist midagi välja oleks tulnud. Uus ajakiri on senini ilmunud iga kahe kuu tagant kolme poogna suuruses ja sisaldab Eesti majanduse ülevaate ning paar pikemat artiklit tähtsamale majandusküsimusele kohta, kusjuures artiklid, nagu see sarnase ajakirja juures üsna loomulik on, objektiivset informatsiooni laadi kannavad. Toimetus on nähtavasti oma ülesande tõsiselt võtnud, sest artiklid on hästi valitud ja sisaldavad tihti peale seni kirjanduses tundmata materjale, nii näiteks artikkel väliskapitali kohta Eestis, mida ringvaates refereerime. Peale selle sisaldab ajakiri veel korrespondentse Läti ja Leedu ning statistilise osa, kus tähtsamad Eesti majanduselu avaldused kokkuvõttekudes tabelites ja diagrammides valgustamist leiavad.

Võõrakeelne kirjandus Eesti üle on uue ajakirja ilmumisega rikastunud väga väärtusliku väljaande poolest.

„1925 a. põllumajandusliku üleskirjutamise andmed“ 219 lhk. Hind ? Raamatus leiduvad kokkuvõtted 1925 a. põllumajandusliku üleskirjutuse kohta, mille juure meie lähemal ajal tagasi tuleme.

EESTI PANK

Osakonnad kõigis maakonnalinnades.

Arvete seis 31. mail 1926 a.

Aktiva.

Riigikassalised ja vahetusraha	493.180.721.50
Kuld kangides	498.911.375.50
Välisvaluuta	30.692.767.—
Väliskorrespondendid	223.422.423.—
Väliseksliid	218.574.447.—
Siseeksliid	1.755.401.602.—
Konto-korreni laenuid	3.480.001.074.50
Milimesugused kindlustatud laenuid	657.150.941.—
Akreditiiv- ja garantiide deebitorid	593.519.882.50
Väärtpaberid	189.550.865.—
Muud aktiivid	324.388.321.50
	<u>8.466.794.418.50</u>
Vääritud depooos	2.697.733.415.50
Inkasso dokumendid	301.547.143.—

Passiva.

Põhkapital	250.000.000.—
Togevarakapital	207.945.760.—
Kustuskapital	6.801.294.50
Pangalised liikvel	1.835.574.700.—
Hoiusummad	207.381.146.50
Riigikassa erihoiusummad	2.357.229.533.—
Riigikassa jooksev arve	473.279.633.50
Riigistutuste jooksv. arved ja depositid	1.107.919.875.50
Jooksvad arved	646.617.185.50
Kohuslused välisvaluutas	53.558.892.—
Akreditiivide ja garanti. kreditorid	608.481.372.50
Muud passiivad	492.825.725.50
1925. a. puhaskasu	217.179.280.—
	<u>8.466.794.418.50</u>

Juhatus.

Pank toimelab kõiki pangaperaatsioone kodu- ja väljamaal.